

NUME DE AGENT ȘI DE OCUPAȚIE ÎN TERMINOLOGIA FIERĂRIEI

DE

I. A. FLOREA

Pentru o mai bună cunoaștere a lexicului graiurilor populare din Moldova și Bucovina, un colectiv al sectorului de lexicologie, lexicografie și dialectologie al Centrului de lingvistică, istorie literară și folclor din Iași a inițiat o vastă anchetă indirectă, pe baza unui *Chestionar dialectal (nume de locuri, nume de persoane, terminologia meseriilor, terminologia viticulturii și a pomiculturii)* de circa 3300 de întrebări, difuzat, la sfârșitul anului 1969, în aproape 2000 de localități rurale din Moldova și Bucovina. Rezultatele obținute în anii 1970 și 1971 (peste 600 de chestionare cu răspunsuri la întrebările din toate capitolele sau numai din unele) au permis colectivului amintit, din care face parte și semnatul acestui articol, să inițieze o serie de cercetări privitoare la unele terminologii populare.

Chestionarul despre terminologia fierăriei și a potcovăriei, ca toate celelalte chestionare speciale pentru meserii cuprinse în volum, a fost alcătuit în urma unor anchete directe pregătitoare, efectuate de subsemnatul între anii 1967 și 1969 în mai multe localități rurale din Moldova și Bucovina. Pentru a adapta acest chestionar la condițiile anchetei indirecte (cadre didactice de la sate au chestionat informatori specialiști și au notat răspunsul pe chestionar, în spațiul rezervat imediat după întrebare), am ordonat întrebările după criteriul accesibilității, de la întrebările cu caracter general (pentru realități mai cunoscute, cum ar fi numele de agent și de ocupație, atelierul, unelte, materiale și produse esențiale) la cele cu caracter particular (pentru realități cunoscute numai de specialiști, cum ar fi unelte derivate : clești, ciocane, dălți, pile speciale, accesorii, detalii ale unor dispozitive și instalații, lucrări speciale din fierărie etc.). Criteriul acesta a fost combinat cu altul semantic : după întrebarea în legătură cu o realitate esențială din fierărie, de exemplu dalta, urmează, grupat, întrebări în legătură cu diferite feluri de dălți și cu numele acțiunii lucrul cu dalta. Marea majoritate a întrebărilor solicită informatorilor formele de singular și de plural (la substantive)

sau de indicativ prezent persoanele 1 și a 3-a (la verbe). Numeroase întrebări sînt însoțite de schițele obiectelor ale căror denumiri sînt solicitate. Întrebările sînt numai indirecte, fie că e vorba despre cele însoțite de schițe (formulate uneori „Cum numiți această uncealtă cu care îndreptați metalul?”) fie că e vorba de cele neînsoțite de schițe (unele, care decurg din întrebarea precedentă, presupunînd deja cunoscut genul proxím, se referă numai la diferența specifică, de exemplu despre o pilă „Cum numiți această uncealtă dacă servește la finisat?” sau, pentru *potcovesc*, după întrebarea referitoare la potcovar, „Ce ziceți că face el?”, iar altele, inițiale sau relativ independente, fac o descriere a realității urmărite, de exemplu pentru *foale* „Cum numiți instrumentul ca un burduf cu care se suflă în foc?”). Pentru ca folosul unui asemenea chestionar să fie cît mai mare, la unele întrebări am adăugat „Avea alt nume înainte?” (pentru numele de agent, de ocupație, de atelier, pentru nicovală, baros etc.). În sfîrșit, cu speranța că pe această cale s-ar putea obține și alți termeni sau construcții sintactice interesante, patru întrebări solicită relatarea, pe scurt, a unor procese tehnologice obișnuite în fierăria rurală: 902 — sudura fierului prin topire (sfaisul sau fiertura fierului), 905 — fixarea bușei în butucul roții, 907 — călirea oțelului, 924 — potcovirea.

Materialul adunat din peste 400 de localități în care s-a răspuns la chestionarul de fierărie este impresionant ca volum. Adesea inedit, el formează obiectul unui studiu în lucru. Cu totul surprinzătoare pentru noi a fost însă constatarea că nu numai terminologia specială a fierăriei rurale — neexplorată pînă acum sistematic — ridică numeroase dificultăți de interpretare, dar și termenii generali, bine cunoscuți de toți vorbitorii și soluționați unanim de dicționare sau de studii speciale — este cazul numelor de agent din fierărie — pun importante probleme cu privire la origine, vechime, răspîndire, concurență sinonimică, specializare etc.

Rîndurile de față au ca prim scop formularea unor întrebări cu privire la unele inadvertențe constatate de noi, și, în măsura în care vom reuși, în al doilea rînd, corectarea unor afirmații relative la termenii de care ne ocupăm. Conștienți de la început de faptul că, atît timp cît nu este cunoscut întregul material factic necesar, orice soluție nu poate fi definitivă, avertizăm că rezultatele noastre sînt simple ipoteze, îndreptățite de unele fapte noi sau de unele interpretări noi ale faptelor cunoscute. S-ar putea ca noi fapte să ne infirme sau să ne întărească concluziile; și într-un caz și în altul vom avea satisfacția de a nu fi formulat false probleme, ci nedumeriri rodnice.

Ca material am folosit în primul rînd răspunsurile la întrebările 818, 819, 820, 910, 912, 913 din chestionarul pentru fierărie amintit și la întrebările 1 754 și 1 756 din *Chestionarul Noului Atlas lingvistic român* (aflăte în caietele de anchetă la Centrul de lingvistică, istorie literară și folclor) și hărți ale ALR s.n. II; în al doilea rînd, documente istorice editate și manuscrise, studii istorice referitoare la începuturile meșteșugurilor românești; dicționare etimologice românești, romanice și slave, ca și unele studii lingvistice generale (tratate de istoria limbii) sau speciale (influențe, formarea cuvintelor) au întregit izvoarele.

Lucrarea este formată din două părți. În prima parte se urmărește originea și evoluția numelor de agent din fierărie, în dacoromână, în partea a doua se urmărește răspîndirea numelor de agent și de ocupație în graiurile dacoromâne, în special în Moldova și în Bucovina. Se înțelege însă că între cele două părți există o strînsă legătură căci, după observația devenită loc comun, graiurile pot contribui la elucidarea unei probleme de istorie a limbii, după cum interpretarea faptelor din graiuri trebuie făcută în cadrul evoluției istorice a limbii.

Numele de agent în diacronie

Se impune de la început observația că reconstituirea inventarului numelor vechi de agent românești este o operație deosebit de anevoioasă și suficient de aproximativă. Aceasta se datorește în primul rînd împrejurării că primele noastre documente au fost redactate în limbi străine (slavă, latină, germană, maghiară) și ca atare termenii care ne interesează au fost redați în limbile respective. Uneori unele nume de agent cu funcție de nume proprii au fost păstrate ca în română, dar asemenea cazuri fericite sînt totuși puține.

În al doilea rînd, reconstituirea tabloului numelor vechi de agent este dificilă și datorită faptului că chiar în documentele românești ale secolului al XVI-lea și următoarele atestarea lor este foarte rară și nu reflectă decît în linii generale existența lor reală în limbă.

Deși viața orășenească este atestată înaintea întemeierii statelor feudale românești¹ iar meșteșugurile, printre care prelucrarea metalelor în primul rînd, sînt neîntrerupte pe teritoriul țării noastre (atestare istoric în Dacia romană² și arheologic din secolul al X-lea³), în documente interesul pentru meșteșuguri și meșteșugari, în condițiile economiei naturale feudale, este secundar și întîmplător. Pentru fierărie situația este și mai vitregă, întrucît primii noștri fierari sînt țigani robi⁴ care abia mai tîrziu sînt consemnați, în diferite danii sau acte de vînzare-cumpărare, foi de zestre etc., în calitatea lor de fierari. Cu începere din secolul al XVII-lea și mai ales în următoarele secole meseriașii (printre care și fierarii) încep să apară în documente în calitate de martori, cumpărători etc. De acum atestările numelor de agent din fierărie încep să fie mai numeroase (mai ales în actele particulare), atîtea încît să permită observații mai puțin hazardate în legătură cu răspîndirea lor locală, cu proporția dintre sinonimele concurente, cu originea lor.

Vom proceda, așadar, datorită considerentului expus mai sus, la o inventariere a numelor de agent din fierărie întîlnite în documentele românești din secolul al XVII-lea. Mulți termeni, deși nu țin de fierărie așa cum

¹ Giurescu, *Tîrguri*, p. 76--77, 104.

² Xenopol, *Ist.*, I, p. 189: În Drobeta „Schola fabrorum“.

³ Olteanu - Șerban, *Meșteșugurile*, p. 14 ș.u.

⁴ Iorga, *Ind.*, p. 16.

concepem noi astăzi această ocupație, ci de domeniul mai larg al prelucrării metalelor, figurează totuși în acest tabel, pentru că diviziunea acestei ocupații nu era atât de avansată ca acum, iar în meseria de terminologia căreia ne ocupăm se cuprindeau și alte branșe înrudite. Așa cum aminteam, în unele documente slave numele de agent românesci se păstrează fie pentru că erau considerate nume de persoană, fie că un pisar mai puțin îndemnat nu a găsit corespondentul slav al termenului; oricum, prin această împrejurare favorabilă, numărul atestărilor românești crește întrucâtva.

Așadar, principalii meseriași din secolul al XVII-lea care prelucrau fierul (metalele, în general, din care excludem metalele prețioase) și produceau obiecte din metal sau și din metal erau:

*arcarii*⁵, numiți în documente slave *lăncarii*⁶ sau *arcași*⁷, aceștia din urmă nu luptători cu arcul, ci producători;

*căldărarii*⁸ mai ales robi țigani, dar și, mai ales în secolele următoare, oameni liberi, de vreme ce sînt martori, vînd și cumpărînd, primesc ucenici⁹, au prăvălii¹⁰, iar unul dintre ei are un fiu pîrcălab¹¹;

*covalii*¹², însă nu în mod cert, întrucît ne bazăm pe un singur document, dar dintr-o zonă (Iași) în care termenul se întîlnește și acum;

*coifănarii*¹³;

*cuțitari*¹⁴;

*faurii*¹⁵, numiți astfel mai ales cînd sînt de pe domenii sau din sate¹⁶;

⁵ *Id.*, *St. doc.*, VII, p. 105: „unde ședu arcarii“ (Iași, doc. orig.).

⁶ DIR, A, XVII, II, nr. 162: Ionașeu Lăncar (an 1607—1609).

⁷ Bogdan, *Rel. Mold.*, p. 16: Hanca Arcașul.

⁸ DIR, A, XVII, III, p. 69: Nechifor Căldărariul, martor la o vînzare a unei ocini în satul Maesinești, Iași, an 1612 (doc. rom.); „Arhiva istorică“, I, p. 128: căldărarii Cracea și Stan, Tirgoviște, an 1612; DIR, A, XVII, I, nr. 1: Vasile Căldărariul din Iași, an 1621 (doc. rom.); „Ion Neculce“, V, p. 174, 176: Vasile Căldărar, an 1676; „An. Acad. Rom.“, XXXV, p. 346: căldărari în Iași, an 1682; Iorga, *St. doc.*, V, p. 490: Ioan căldărariul; *ibid.*, X, p. 40—41: căldărari la Brașov; Hurmuzaki, XV, p. 1474: Mihai Căldărariul, la Cîmpulung în Țara Românească (doc. rom.).

⁹ Potra, *Țiganii*, p. 321: „Adică cu Alexandru Căldărar încredințez ... la ... mîna dumisale coconului Dracache Roset ... că am luat un țigan a dumisale, anume Vasăle, ca să-l învăț meșteșugul căldărării“, Moldova, an 1819 (doc. rom.).

¹⁰ „Arh. Olt.“, VII (1928), p. 461: „... locul prăvăliei ce șade Iordache căldărariul“ an 1795.

¹¹ „Ion Neculce“, VI, p. 337: „... Nastasie pîrcălab sîn lui Mirăuți căldărariul“, an 1724.

¹² Ghibănescu, *SI*, III, p. 107: Gligor Caval, martor, Iași, an 1648 (doc. rom.); în interiorul documentului acesta este numit *potcovariu*, încît presupunem că *grafia caval* reprezintă *covalii* (fierar), căci ocupația mai generală include, pentru timpul acela, și pe aceea de potcovar.

¹³ Iorga, *St. doc.*, X, p. 338—339: Baciul Coifănar, an 1672.

¹⁴ Potra, *Țiganii*, p. 260: „... eu, Gavril, am furat o iapă a lui Stan țiganul cuțitariul“, Bujoreni, an 1679 (doc. rom.).

¹⁵ *Ibid.*, p. 208: „... un salaș de țigani anume Țavul faur și cu țigancă lui“, Bucovina, 1614 (doc. rom.); Arh. St. Buc., M-rea Cotroceni, XXXVII/10: Drăgan faurul, an 1631 (doc. rom.); *ibid.*, M-rea Cozia, XLVIII/12: „... Mihai faurul, fiul Costei țiganul faurul de la Oena Mare“, an 1638 (doc. rom.); *ibid.*, Mitro. Ț. Rom., LVII/16: Mihai faurul, an 1655 (doc. rom.); *ibid.*, M-rea Banu, XI/19 (doc. rom.); *ibid.*, AN, MMDCLXII/18 (doc.

fierari, adică *hierari*¹⁷, foarte puțini în secolul al XVII-lea în comparație cu cei din secolele următoare¹⁸;
*lăcătuși*¹⁹, înfilniți copios și în secolele următoare, ba chiar atestați și într-un document slav din secolul al XVI-lea²⁰;
*meșteri de fier*²¹;
potcovari, numiți astfel chiar în documente slave²², *poslușnici*²³ sau *liberi*, la sat²⁴ sau în orașe²⁵;
săbieri,²⁶ numiți astfel și în documentele slave²⁷;
*sîrmari*²⁸;
*tinichigii*²⁹;
*zelari*³⁰;
*țigani*³¹, cu înțeles de nume de agent.

rom.); *ibid.*, ms. 1234 f. 472 (copie rom.); *ibid.*, M-rea Sf. Sava-Iași, XXVII/); țigani fauri, an 1669 (doc. rom.); *ibid.*, M-rea Dintrunlemn, XLIV/12: Tudor faurul, an 1663 (doc. rom.); B.A.R., I.XIX/10 (doc. rom.); *ibid.*, XLIV/76 (doc. rom.); *ibid.*, DCXXVI/142.

¹⁶ Șt. Olteanu, *Meșteșugurile în Moldova în secolul al XVII-lea*, în SMIM, III, p. 118.

¹⁷ *Ibid.*, p. 111: Sima hierar din Suceava, an 1625; Iorga, *St. doc.*, XVI, p. 224; Dima h[era]riul din Galați, an 1688.

¹⁸ *Ibid.*, XVI, p. 326: Gavril Țiganul herariul, în Moldova, an 1737–1739; id., *Doc. fin.*, p. 40, an 1764; Melchisedec, *Huși*, I, p. 305, an 1768; „Ion Neculce”, V, p. 181: „... i pe Ioniță Ogar fierar Țigan i pe Vasile ferar Țigan”, an 1786; Urechia, *Ist.*, V, p. 307: fierari țigani și sirbi, an 1794; Melchisedec, *Huși*, I, p. 387: herar, an 1795 etc.

¹⁹ B.A.R., CLV/178: Stoian lăcătuș, Iași, an 1620 (doc. rom.); *Îndreptarea legii* (1652), p. 290; Arh. St. Buc., M-rea Cetățuia, I/5, an 1662 (doc. rom.); *Cal. Braș*, I, p. 38: „... jupănul Hanăș, lăcătușul sasul din Brașov”, an 1699.

²⁰ DIR, A, XVI, III, p. 160: Luca lăcătar (al mănăstirii Neamț), an 1581, cu numele de agent românesc în originalul slav.

²¹ Arh. St. Buc., M-rea Papazoglu, X/19: „... să aibă a lua din Țigănia mea alt Țigan meșter de her ca și acela”, an 1661 (doc. rom.); B.A.R., Fot. XII/10: Pleșa meșter de fier, Nica Țiganul meșter de fier, an 1682 (doc. rom.); Iorga, *St. doc.*, XVI, p. 224, Galați, sec. XVII; id., *Doc. Cal.*, II, p. 119: „... 2 țigani meșteri de fier ce s-au trimis la măriia sa Hanu”, an 1763–1764.

²² DIR, A, XVII, I, p. 61: Ursul potcovariu, Iași, an 1602.

²³ *Ibid.*, V, nr. 387: „... zicind că are opt poslușnici meșteri la sfinta episcopie... și un potcovar”, Iași, an 1624 (doc. rom.).

²⁴ B.A.R., CV/79: Pavel Potcovariul din Buhăești.

²⁵ Bianu, *Doc.*, I, p. 158, an 1629; Ghibănescu, *SI*, III, p. 106, Iași, an 1648 (doc. rom.); Șt. Olteanu, *Meșteșugurile din Moldova în secolul al XVII-lea*, în SMIM, III, p. 11: Tihon potcovarul martor, an 1656; „Ion Neculce”, V, p. 172, an 1667; *ibid.*, V, p. 176: „Această casă am vîndut lui Ală potcovarului”, Iași, an 1680; *ibid.*, V, p. 177: Mustafa Tureul potcovariu, an 1686.

²⁶ Panaitescu, *Sibiu*, p. 37, cea 1600 (doc. rom.); Șt. Olteanu, *Meșteșugurile în Moldova în secolul al XVII-lea*, în SMIM, III, p. 115; Hareta săbiiar din Țîrgul Vechi din Iași, an 1645 (doc. rom.).

²⁷ DHR, A, XIX, 5: Ignat săbiiar ot Iași, an 1626.

²⁸ Arh. St. Buc., M-rea Cetățuia, I/5: Dumitru Sîrmarul an 1662 (doc. rom.).

²⁹ „Creșterea colecțiilor”, an 1914, p. 76: Stan tinichigiul an 1669.

³⁰ Arh. St. Buc., M-rea Galata, XIV/7: Gheorghe Zelar, Iași, an 1646 (doc. rom.); *ibid.*, M-rea Sf. Sava – Iași, XVII/15: Ilea Zelar (doc. rom.).

³¹ *Ibid.*, M-rea Sf. Sava – Iași, XVIII/10: „Țigan cu doi feciori cu ciocanele și ci-niile lor”, Moldova, an 1667 (doc. rom.); „Bul. Com. Ist.”, I, p. 269: „... 5 pot. au dat unui Țigan ce-au cercuit un car”, Moldova, an 1742, *ibid.*, I, p. 275.

Ocupațiile acestor meseriași sînt, în cea mai mare parte, specializate strict: armurierii pot fi coifănari, săbieri, zelari, cei care prelucrează arama sînt căldărari sau clopotari (atestați indirect încă din secolul al XVI-lea³² și direct în secolele următoare³³), tot astfel precis determinați ca ocupație sînt cușitarii, lăcătușii, tinichigiii, sîrmarii, potcovarii. Aceștia din urmă însă, ca și în prezent mai ales în mediul rural, făceau și lucrări de fierărie generală sau în orice caz erau asimilabili fierarilor măcar într-atît încît un potcovar al lui Petru Vodă este numit, în scrisoarea latină către bistrițeni, *faber*³⁴. Rămîn, pentru a denumi ocupația mai generală a prelucrării fierului, doi termeni principali: *faur* și *fierar*, la care se adaugă, atestați mai rar sau mai tîrziu: *faur de fier*³⁵, *făurar*³⁶, *meșter de fier*, *covali*, *căocaci*³⁷, *covaci*³⁸.

Termenii *faur* și *fierar*, spun dicționarele etimologice ale limbii române³⁹ sau dicționarele romanice⁴⁰, sînt moșteniți din latină, primul din *faber*, ac. *fabrum*, celălalt din *ferrarius*, adjectiv substantivat încă din latina populară⁴¹. Fiecare din cele două etimologii propuse are în vedere faptul că sensul, în latină și română, este același, că evoluția fonetică este normală, că termenul se află și în dialectele sud-dunărene⁴² și în numeroase limbi romanice⁴³.

Toate acestea sînt, în cea mai mare parte, indiscutabile. S-ar putea ridica totuși obiecția că lat. *ferrarius*, din punct de vedere al evoluției fonetice normale nu putea duce la dr. *fierar* (în graiuri *h'erar*, *șerar*, *șerar*), arom. *h'irar*⁴⁴, mgl. *ierar*⁴⁵. În lat. *ferrarius*, *e* este aton și, ca atare, nu se diftonghează ca *ferrum*. Se presupune și se acceptă⁴⁶ că analogia cu *fier* (< lat. *ferrum*) a fost în măsură să realizeze totuși formele cu diftong. Fenomenul s-ar fi petrecut în româna comună (de unde formele din cele trei dialecte), dacă nu cumva analogia este evidentă încă din latină (de unde forma sp. *herrero*, care presupune aceeași diftongare).

³² Hurmuzaki, XII, p. 376 și 378.

³³ An. Acad. Rom., s. II, t. XXI, p. 200—201; Aricescu, în „Revista Arhivelor Statului”, I, p. 661: Neamțul clopotarul; Dan, *Rădăuși*, p. 16, inscripție pe un clopot: „Clopotariul Petru Nemeș în anul 1780”; Furnică, *I.C.*, p. 143: clopotariul, an 1787.

³⁴ Hurmuzaki, XV, p. 429, an 1542: „Missimus hunc fabrum nostrum cum uno elegante equo claudicanti”.

³⁵ „Bul. Com. Ist.”, IV, p. 68: țigan faur de fier, Moldova, an 1734; Mardarie Cozianul, p. 159: faur de fier.

³⁶ Iorga, *St. doc.*, p. 393: Mihai făurar din Iași.

³⁷ Potra, *Țiganii*, p. 292, an 1765 (doc. rom.).

³⁸ Iorga, *Inscripții*, I, p. 342: „opștea corporației covacilor”, an 1851.

³⁹ Pușcariu, *Et. Wb.*; CDDE; DA; Scriban, D.; Chiac, D; *Lex. Bud.*; tot astfel Pascu, *Suf.*, p. 88.

⁴⁰ REW.

⁴¹ Quicherat, *DLF*: subst. m. Firm., Inscr. „forgeron” (sec. IV).

⁴² Pușcariu, *Et. Wb.*

⁴³ REW

⁴⁴ Capidan, *Nom. Suf. Arom.*, p. 18; Papahagi, DDA.

⁴⁵ Capidan, *Meglenoromânii*, III, p. 154.

⁴⁶ CDDE.

Cu toate acestea, anumite împrejurări speciale ne fac să ne îndoim de faptul că *fierar* este moștenit din latină. Considerăm, dimpotrivă, că este un derivat românesc de la *fier* cu sufixul *-ar*⁴⁷.

Argumentele în sprijinul acestei ipoteze, ce urmează să o susținem, se organizează în două direcții. În primul rînd, vom urmări, pe baza atestărilor, termenii *faur* și *fierar*. La aceste atestări se adaugă, inevitabil, și antroponimele sau toponimele formate pe baza acestor apelative. În al doilea rînd, vom căuta să prezentăm locul acestor termeni în sistemul numelor de agent românești, în speță în sistemul numelor de agent din domeniul prelucrării metalelor. La aceste două direcții se adaugă și diferite alte argumente de natură specială, fie că este vorba de repartiția teritorială a termenilor, fie că vom raporta termenii în discuție la limba literară, la stilul beletristic, la sentimentul lingvistic al informatorilor etc., fie că vom aprecia numele de agent în relație cu numele atelierului respectiv.

În secolul al XVII-lea, *faur* și *fierar*, deși se întîlnesc și unul și celălalt, par — pe baza materialului documentar care ne-a stat la dispoziție — a avea o frecvență diferită: *faur* este întîlnit mult mai des decît *fierar*. Această constatare care ține de cantitate este discutabilă cîtă vreme se fondează numai pe documentele parcurse, dar capătă autoritate și semnificație dacă apelăm la secolele anterioare, la toponimic și la antroponimic. Anterior secolului al XVII-lea apar numeroase atestări de *fauri*. Fie că le considerăm încă apelative nume de agent, fie că le considerăm nume de persoană (provenite tot din numele de agent), acest lucru nu schimbă cu nimic vechimea și răspîndirea termenului. S-ar zice că uneori *faur* este nume propriu, mai ales în unele documente slave în care apare termenul românesc, dar sînt destule situații, tot în documente slave, în care nume de agent românești sînt transcrise ca atarc⁴⁸, evident apelative, încît să putem considera și pe *faur*⁴⁹ tot ca, sau și ca, apelativ. O situație asemănătoare pare a oferi și un document latin din Transilvania, în care, printre alți români, se citează și un *Faur Iowan*⁵⁰. *Faur*, ca nume propriu sau apelativ, se întîlnește general în diferite provincii dacoromâne pînă la sfîrșitul secolului al XVII-lea și, mai rar, chiar în secolele următoare⁵¹.

⁴⁷ Ideea apare și la Capidan, *Meglenoromânii*, III, p. 154; id., *Aromânii*, p. 299 (care, într-o lucrare anterioară, *Nom. Suf. Arom.*, p. 18, considera pe *fierar*, ar. *hîrar*, moștenit din latină).

⁴⁸ Bogdan, *Doc. Ștefan*, II, p. 125-126: „жена станциола аспара” an 1498; DIR, A, XVII, III, p. 165: Pătrașco croitor... Ionașco țobotar; an 1617 *ibid.*, p. 321: cojocari, curălar, olar, butnar, an 1619.

⁴⁹ *Ibid.*, B, XIII, XIV, XV, p. 92: Mihai faurul; *ibid.*, A, XVI, I, p. 13: Miclăuș Faur; *ibid.*, p. 210: Stroe Faur; *ibid.*, II, p. 165: Gavril Faur; Bianu, *Doc.*, I, p. 2-3 Matea, sora Faurului, an 1592; DIR, B, XVI, I, p. 11-12; *ibid.*, IV, p. 180, 326; *ibid.*, V p. 290, 387; *ibid.*, XVII, I, p. 398-399: Cota faurul, an 1609; B.A.R., XXXVI/1a-b: toți strănepoții lui Feodor Faurul, Iași, an 1617 (doc. slav.); *ibid.*, C 1/50: Tatul țiganul faur, București, an 1632 (doc. slav.); *ibid.*, Colecția Scarlat Calimachi, nr. 50: Vasile faur, Iași, an 1656 (doc. slav.); Arh. St. Buc., M-rea Radu Vodă, XXXIX/14, an 1636; *ibid.*, M-rea Sf. Ioan — București, II/24, an 1639; *ibid.*, Peceti, 63, 64.

⁵⁰ Hurmuzaki, XV, p. 492, Orăștie, an 1553.

⁵¹ „Bul. Com. Ist.”, IV, p. 40, 41; „Buletin Foaic oficială”, Iași, 1883, p. 82.

Urmașii unui *faur* sînt, într-un document, *Făurești*⁵². De un deosebit interes în legătură cu răspîndirea lui *faur* ca nume de persoană ni se pare situația de la mijlocul secolului al XVIII-lea din ținutul Aradului. În catagrafiile latinești de la 1743, 1746 și 1752 numele *Faur* (cu variantele *Faor*, *Fauer*) apare adesea⁵³, iar niciodată *Fieraru* (deși alte antroponime provenite din nume de agent cu sufixul *-ar* sînt frecvente⁵⁴). Probabil că nu toți oamenii cu numele *Faur* atestați în acest izvor sînt și în realitate fierari, dar pentru foarte mulți corespondența între poreclă și ocupație este un fapt. Ne sprijinim afirmația prin constatarea că acești *Fauri* nu se întîlnesc în așezările urbane (și în primul rînd în Arad), unde meșteri organizați și privilegiați erau germanii și maghiarii, în schimb se găsesc în așezările rurale și anume, după cum reiese chiar din catagrafic, cîte unul, doi din sat (puține sînt satele care să nu aibă un *Faur* sau un *Kovács*).

Din examinarea antroponimelor reținem că numele *Faur* este bogat atestat pînă în secolul al XVII-lea în toate provinciile românești, iar în Transilvania, Banat și în secolul următor.

În toponimice *faur* se întîlnește la fel de des, fie în această formă, fie derivat cu diferite sufixe, chiar din secolele al XIV-lea și al XV-lea în toate provinciile românești.

Astfel, în Moldova, în secolul al XV-lea: *Fauri*⁵⁵ (sat pe Bistrița), *Fauri*⁵⁶ (sat pe Vaslui), *Făurei*⁵⁷ (sat în ținutul Roman), *Făurei*⁵⁸ (sat pe Prut), *Făuroanea*⁵⁹ (sat în ținutul Birlad), *Făurei*⁶⁰ (sat în în ținutul Huși); în secolul al XVI-lea: *Făurei*⁶¹ (seliște pe Putna), *Faurii*⁶² (sat pe Crasna),

⁵² Bianu, *Doc.*, I, p. 2, an 1592 (doc. slav).

⁵³ *Aradul*, în descripția de la 1743: *Faur* Ioan judex (p. 2), *Fauer* Petru (p. 11); în descripția de la 1746: *Faor* Togyer (p. 80), mai mulți din localități diferite, *Faur* Joon, Juon, Iovan (p. 104, 121, 155, 212, 213, 215, 222), *Faur* Petru și *Faor* Petro (p. 118, 191, 198, 204), *Faor* Glîga (p. 140), *Faur* Blag (p. 156), *Faur* Toda (p. 180), *Faur* Mihaly (p. 184, 195, 199), *Faur* Nyisztor (p. 189), *Faur* Medre (p. 194), *Faur* Mlagyin și *Faur* Dumitru (p. 195), *Faur* Iosif (p. 198), *Faur* Martin (p. 199); în descripția de la 1752: *Faur* Zima (p. 269).

⁵⁴ *Aradul*, în descripția de la 1746: *Morar* (p. 48, 56, 63, 80, 97, 111), *Rotar* (p. 57, 72, 73, 75, 104, 107, 122), *Pokorar* sau *Pekorar* (p. 66, 76, 80, 93), *Bodnar*, *Botar* sau *Butar* (p. 67, 68, 82, 90, 202), *Blîdar* (p. 57, 189), *Csordar* (p. 73, 77, 132, 154, 161), *Krismar*, *Kercsmar* sau *Kresmar* (p. 73, 149, 157, 183), *Boar* (p. 75, 85, 102), *Funyer* sau *Funar* (p. 75, 151), *Szitar* (p. 76), *Berar* sau *Barar* (p. 78, 91, 98, 168), *Olar* sau *Ollar* (p. 78, 80, 82, 91, 104), *Sziupar* sau *Stupar* (p. 91, 110, 119, 149), *Vernicsar* (p. 91), *Meszar* (p. 93, 216, 217), *Ladar* (p. 95, 99, 102), *Strengar* (p. 115, 160), *Voscsinar* sau *Vostyinar* (p. 148, 161, 184), *Vinarsar* (p. 194) etc.

⁵⁵ DIR, A, XIV—XV, I, p. 356, 359—360; *ibid.*, XV, II, p. 159; *ibid.*, XVI, IV, p. 79—80.

⁵⁶ *Ibid.*, XIV—XV, I, p. 87; *ibid.*, XVI, I, p. 613; *ibid.*, XVII, II, p. 35—36, 59—60; *ibid.*, III, p. 122, 128—129; *ibid.*, IV, p. 385, 389, 408; *ibid.*, V, p. 14—15.

⁵⁷ *Ibid.*, XIV—XV, I, p. 307.

⁵⁸ *Ibid.*, p. 231.

⁵⁹ *Ibid.*, p. 278.

⁶⁰ *Ibid.*, XV, II, p. 107.

⁶¹ *Ibid.*, XVI, III, p. 440, 453.

*Faurii*⁶³ (sat pe Jijia), *Făurești*⁶⁴ (sat pe Tutova), *Făurești*⁶⁵ (sat lângă Jigoreni, Negrești); din secolul al XVII-lea: *Făurești*⁶⁶ (sat pe Jijia), *Făureni*⁶⁷ (seliște pe Pereschiu, ținutul Tutova), *Faurii*⁶⁸ (sat pe Idrici, astăzi Corni-Albești, Vaslui).

La fel, în Țara Românească, pînă în secolul al XVII-lea: *Fauri*⁶⁹ (sat, probabil lângă Baia de Aramă), *Făurești*⁷⁰, *Făurei*⁷¹ (sat lângă Lehliu), *Valea Făurești*⁷² (sat pe Oltet).

În Transilvania se întîlnesc: *Făurești*, în Maramureș, atestat la 1602⁷³ și 1733⁷⁴, *Făureni*⁷⁵ (în județul Cluj), *Făuriște*⁷⁶ (cătun în județul Bistrița-Năsăud).

Numeroase sînt atestările și pentru o perioadă mult mai apropiată, din *Marele dicționar geografic*⁷⁷. Unele dintre aceste toponimice sînt întîlnite și în documente, altele (nume de dealuri, ape, păduri etc.) provin evident din primele și sînt mai recente.

Din această succintă prezentare a situației lui *faur* în antroponimie și toponimie se desprind cîteva constatări: 1° atestările provin din toate provinciile istorice românești; 2° vechimea primelor atestări este considerabilă, anume din primele documente românești și în documente străine anterioare acestora, fapt care proiectează termenul în epoci anterioare atestărilor; 3° funcția de apelativ a lui *faur* este un fapt evident și pe deplin controlabil pînă în secolul al XVIII-lea (în toate provinciile mai ales în secolul al XVIII-lea, dincolo de Carpați și mult mai tîrziu), după care *faur* rămîne

⁶² *Ibid.*, II, p. 114.

⁶³ *Ibid.*, I, p. 162.

⁶⁴ *Ibid.*, p. 18-19.

⁶⁵ *Ibid.*, III, p. 200; *ibid.*, XVII, V, p. 360-361, 375.

⁶⁶ *Ibid.*, XVII, II, p. 279.

⁶⁷ *Ibid.*, IV, p. 104.

⁶⁸ *Ibid.*, II, p. 90.

⁶⁹ *Ibid.*, B, XIII-XVI; III, p. 149.

⁷⁰ *Ibid.*, p. 307.

⁷¹ *Ibid.*, V, p. 191.

⁷² *Ibid.*, VI, p. 306.

⁷³ Sueciu, D.T., I, p. 226.

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ *Ibid.*

⁷⁷ *Fauri* (deal și vale în jud. Iași, com. Rediul-Tătar), *Fauri* (pîriu, în același loc, se varsă în Jijia), *Faurii de Jos* (sat în jud. Neamț, com. Zănești), *Faurii de Jos* (moșie, în același loc), *Faurii de Sus* (sat, în același loc), *Faurii de Sus* (moșie, în același loc), *Faurul* (deal în jud. Mehedinți, com. Secul), *Faurul* (numită și Pădurca Faurului, pădure, în același loc), *Faurul* (poiană, jud. Mehedinți, com. Oravița), *Faurul* (pîriu în jud. Suceava, com. Rădășeni), *Faurul* (pîriu în jud. Olt., com. Făgețel, se varsă în Alunișul), *Dealul Faurului* (jud. Vaslui, com. Mogoșești), *Valea Faurului* (în jud. Gorj, com. Amara), *Făureasa* (pîriu, se varsă în Cricovul Dulce), *Făurei* (comună în fostul județ Putna), *Făurei* (sat în jud. Ialomița), *Făurei* (comună în jud. Brăila), *Făurei* (sat în jud. Neamț, com. Budești), *Făurei* (cătun în fostul județ Putna), *Făurei* (deal lângă satul cu același nume, jud. Neamț), *Făurei* (moșie în jud. Brăila), *Făurei* (viroagă în jud. Buzău), *Făurești* (comună în jud. Vîlcea), *Făurești* (cătun în com. Gănești, jud. Vîlcea), *Făurești* (deal în comuna cu același nume, jud. Vîlcea), *Făuroaia* (cătun în com. Socolești, jud. Mehedinți).

mai ales nume de loc și de persoană (ca antroponim, totuși, evoluează, în sensul că tinde să dispară, legat de situația apelativului).

Termenul *fierar*, ca apelativ, se întâlnește sporadic în secolul al XVII-lea și din ce în ce mai des în secolele următoare. Urmărit în domeniile antroponimiei și al toponimiei, *fierar* este întâlnit, în comparație cu *faur*, mult mai târziu. Ca antroponim *fierar* nu se întâlnește decât rar în secolul al XVII-lea și, general, în Moldova și Țara Românească, în secolele următoare⁷⁸.

Ca nume de loc, *Fierari* este întâlnit, în materialele consultate, numai în două rînduri: *Fierari*⁷⁹, deal în județul Botoșani și *Fierari*⁸⁰, punct trigonometric în apropierea Craiovei. Primul nume nu-l întâlnim în documente, nici în alte materiale contemporane⁸¹, al doilea, avîndu-se în vedere realitatea pe care o desemnează, presupunem că este nou.

Sînt, în privința toponimelor românești cu bază în nume de agent (direct sau prin antroponim), cîteva lucruri care aruncă o lumină nouă asupra raporturilor dintre *faur* și *fierar*. Vom fi nevoiți să deschidem o inevitabilă paranteză în care, pe baza toponimelor cu înțeles de nume de agent⁸², să examinăm originea și organizarea lor ca apelative și frecvența lor în toponimie. Ar urma din această întreprindere stabilirea unor grupe de apelative după origine (moștenite, împrumutate din diferite limbi sau formate pe terenul limbii române) și structură (simple sau sufixate) iar apoi, în funcție de aceste particularități, poziția lor ca toponime⁸³.

Examinarea, chiar sumară, a acestor toponime ne permite formularea cîtorva observații: 1° cei mai mulți termeni (trei sferturi din total), considerați ca apelative, sînt formați pe terenul limbii române mai ales de la un radical căruia i se adaugă un sufix de agent, în primul rînd *-ar* (de exemplu: *albinar*, *blănar*, *ceamar*, *cepar*, *cojocar* etc.) sau altele (de exemplu: *căruțaș*, *cimpoieș*), mai rar prin înlocuire de sufixe (de exemplu *cazangiu* — *căzănăr*) sau prin dublă sufixare (de exemplu *abagiu* — *abager*, *croitor* — *croitorar*); 2° temele sufixate sînt, după origini, mai ales slave (de exemplu: *bănicer*, *cojocar*, *dohotar*, *grădinar*, *pîslar* etc.) și latine (de exemplu: *argintar*, *căldărar*, *ciurar*, *fusar*, *ursar* etc.), dar și turcești, grecești, maghiare, germane; 3° comparînd derivatele românești cu sufixul *-ar* cu alți termeni moșteniți din latină sau împrumutați din alte limbi în care există sufixul în discuție (din latină: *cărbunar*, *fierar*, *măcelar*, *morar*, *păcurar* „cioban”, *pescar*, *porcar*;

⁷⁸ Caian, *Focșani*, p. 184—229. Din cei 600 de locuitori ai părții muntenești a orașului Focșani la 1850 cîțiva se numeau *Feraru* sau *Heraru* (8 în total); *Lista caselor și dughenelor*, Iași, 1853, cuprinde un singur: Gheorghe Diță *Herariu*, deși multe alte antroponime nume de agent din ocupația prelucrării metalelor sînt mai bine reprezentate: *Alamaru* (sau *Alămariu*), *Cărățașu*, *Căldărariu*, *Clopotariu*, *Lăcătușu*, *Tînechegiu* (sau *Tinichigiu*) etc.

⁷⁹ DG: *Fierari* (deal în jud. Botoșani, com. Brăteni).

⁸⁰ *Ibid.*: *Fierari* „punct trigonometric de observație, în apropierea orașului Craiova, jud. Dolj. Are o înălțime de 200 m.”

⁸¹ Frunzescu, D., lipsește articolul.

⁸² Iordan, *Toponimia românească*, p. 223—231 (toponimia care arată ocupația locuitorilor).

⁸³ Pentru aceasta, din lucrarea citată mai sus, am extras lista toponimelor care, ca apelative, pot avea valoare de nume de agent.

din slavă: *dârvar*, *scutar*, *zidar*, *zlătar*; din greacă, *bărbier*; din germană: *butnar*; din turcă, *dulgher*; din țigănește: *rudar*) vom constata că nu există îndreptățiri speciale pentru a-i considera pe primii derivați (*finar*, de exemplu, are corespondent în latină⁸⁴) iar pe ceilalți moșteniți (în graiuri și în limba veche, de exemplu, lui *măcelar* îi corespunde *casap*; pentru alte nume de agent moștenite, *apar*, *lăptar* se ridică dificultăți de alt ordin⁸⁵); de la caz la caz se poate accepta și soluția cealaltă.

Ținând seama de aceste observații, întrucît *fierar* apare de numai două ori ca toponim vom constata că situația lui este deosebită de a celorlalte nume de agent moștenite întîlnite și în toponimie. Nu numai proporția atestărilor în toponimie între *faur* și *fierar* este defavorabilă termenului cu sufix, dar și comparat cu celelalte toponime cu înțeles de nume de agent *fierar* apare proporțional foarte rar. Constatarea este valabilă fie cînd ne referim la termeni moșteniți (de exemplu: *cărbunari*, cu variantele, apare de 20 ori, *morari*, de 15 ori, *olari*, de 30 de ori, *purcari*, de 10 ori), fie chiar la mulți termeni sufixați în română (de exemplu: *rotari* apare de 21 de ori, des apar și *lingurari*, *blidari*, *pietrari* etc.). Ca explicație a numărului mic de atestări ale lui *fierar* nu se poate invoca faptul că unele ocupații, în economia feudală, erau mai des întîlnite decît altele (de exemplu morăritul față de fierărie) căci termenii pentru noțiunea fierar (*faur*, *căuaci*, *covaci*, *covali*, *fierar*), luați în total, dau multe nume topice. Reprezentarea termenului *fierar*, nu a tuturor termenilor corespunzînd noțiunii, este slabă și recentă în toponimie, iar acest fapt, alături de altele, pledează împotriva originii sale latine.

Pentru a încheia șirul considerațiilor cu privire la situația lui *faur* și *fierar* așa cum rezultă pe baza limbii vechi, credem că nu este lipsit de importanță să ne oprim puțin asupra corespondențelor străine, din redacțiile latinești, germane sau maghiare, denumind agentul din fierărie. Pentru slava cancelariei o împrejurare favorabilă ne dă posibilitatea să cunoaștem chiar glosarea românească a termenului *kovač* și a slavului răsăritean *kuzneț* la mijlocul secolului al XVII-lea, anume *faur*⁸⁶ (și în expresiile calchiate *faur de fier* și *faur de aramă*, ultimul pentru *căldărar*). Pentru germană, numeroasele atestări din secolele al XV-lea — al XVII-lea de maestri care prelucrează metalele prezintă consecvent termenul *Schmied*, în diverse grafii, la baza diferiților compuși. Termenul german ne interesează numai întrucît, ca și lat. *faber* și slav. *kovač*, în accepția lui generală de meșter care prelucrează metalele, a putut servi ca model unor termeni românești *faur de aramă*. Grafiile magh. *kovacs* „fierar” din secolele al XVI-lea și al

⁸⁴ Iordan, *Toponimia românească*, p. 227.

⁸⁵ Hristea, *Probl. etim.*, p. 45: „În general dicționarele îl socotesc și pe acesta tot moștenit din latină (aquarius „de apă”, „în legătură cu apa” etc.), dar în vremea marilor migrații n-a existat la noi meseria de *apar*, așa cum n-a existat, desigur, nici aceea de *lăptar*. Neexistînd în domeniul istoriei poporului român vînzători de lapte (la oraș!) și oameni care se indelețineau cu căratul apei spre a o vinde, e limpede că astfel de cuvinte trebuie privite ca simple formații interne ale limbii române”.

⁸⁶ Mardarie Cozianul, p. 159, 161.

XVII-lea : *kouachiot*⁸⁷, *kowachioth*⁸⁸, (toate plurale) ne atrag atenția asupra caracterului de fricativă bilabială a lui *-v-* fapt important pentru termenii românești *căuaci* și *covaci*. Cele mai importante indicații asupra termenilor românești pentru noțiunea „fierar” ni se pare însă că le dau documentele de redacție latină. Pretutindeni unde apare vreo referință la un fierar, acesta este numit *faber*. Termenul *faber* nu este însă, în latina medievală, singurul care să denumească acest agent ; alături de el mai apare *faber ferrarius* sau numai *ferrarius*⁸⁹. Folosirea numai a lui *faber* în documentele din cancelariile românești corespunde, credem, și unei situații asemănătoare în română. Indiferent cât de mult sau de puțin cunoșteau secretarii româna, acolo unde ei, în ciorna românească, întâlneau *faur* traduceau prin *faber* ; invers, dacă termenul *fierar* ar fi existat, minimul efort i-ar fi condus indubitabil la *ferrarius*.

Avînd în vedere situația lui *faur* și a lui *fierar* ca apelative, antroponime și toponime (cele trei domenii sînt, după cum s-a văzut, perfect convergente), apreciem că termenul *faur* este vechi, moștenit din latină, iar termenul *fierar* este format pe terenul limbii române, de la *fier* cu sufixul *-ar*.

Argumentele, pe care le vom aduce în continuare în sprijinul acestei afirmații, țin, de data aceasta, de caracterul sistematic al limbii. Ne referim deci la formarea numelor de agent din fierărie, la structurarea lor în virtutea principiului economiei în limbă.

O primă observație este aceea că în latina populară adjectivul *ferrarius*, *-a*, *-um* ajunsese să se folosească și substantivat⁹⁰. În același timp, după ce multă vreme a însemnat în general „lucrător, meșter”, *faber*, în latină, cunoaște și sensul specializat „lucrător care prelucurează metalele”⁹¹, în special fierul. Ar urma, din aceasta, că româna, ca și alte cîteva idiomuri romanice (italiana, friulana, dialectul engadinez), a avut la dispoziție, din fondul latin, pentru a denumi o noțiune, doi termeni care (pentru latină de la o vreme, pentru română de totdeauna — în ipoteza că *fierar* ar fi moștenit) au exact același înțeles : *faber* și *ferrarius*. În alte limbi romanice, amănuntul ni se pare interesant, se întâlnește fie o dezvoltare a lui *faber*⁹², fie a lui *ferrarius*⁹³. Cazul acesta, de moștenire din aceeași limbă a două vocabule sinonime, este, în principiu, abnorm, dar în practică nu ar fi singurul. Trebuie însă observat că, în asemenea situație, cele două sinonime, în timp, se diferențiază, prin specializarea unuia sau amîndurora. Uneori un termen își lărgeste sensul, alteori și-l îngustează, unul poate să devină, față de celălalt, complementar în graiuri, astfel încît, în economia limbii, să

⁸⁷ Hurmuzaki, XII, p. 1492, an 1599.

⁸⁸ *Ibid.*, p. 586, an 1600.

⁸⁹ *Bartal* : *faber ferrarius* „kovács, potkolo kovács, germ. Hufschmied”. *Aradul*, în conscripția, la rubrica ocupației oamenilor, apar : *faber* (p. 27), *faber ferrarius* (p. 26, 33), *ferrarius* (p. 26, 37, 30).

⁹⁰ Quicherat, DLF.

⁹¹ *Ibid.*

⁹² REW, fr. v. *febre*, prov. *faure*, log. *frau*.

⁹³ REW, sp. *herrero*, port. *ferreiro*.

aibă o solidă rațiune de a exista. Dacă această necesară diferențiere nu se realizează, unul din cei doi termeni dispare. Admițând că *faur* și *fierar* sînt, amîndoi, moșteniți din latină, ar trebui să constatăm o oarecare diferențiere semantică încă din perioada primelor atestări; or, am văzut că *faur* și *fierar* (atît cît apar în secolul al XVII-lea) aveau și au continuat să aibă același înțeles.

Acceptîndu-se caracterul de termen moștenit din latină al lui *fierar* ar urma să se dea, totuși, două explicații: de ce termenul nu apare ca apelativ în primele documente românești, nici în antroponimie și toponimie (în timp ce *faur* apare) și de ce concurența seculară a sinonimelor *faur* și *fierar* nu s-a rezolvat conform principiului economiei limbii. Pornindu-se însă de la ideea, susținută de fapte de limbă mai vechi, că *faur* este moștenit iar *fierar* format în română, cele două neclarități menționate mai sus nu mai persistă. Se ivește însă o altă problemă, anume aceea a împrejurărilor în care apare termenul *fierar*.

Pentru a clarifica acest lucru este absolut necesar să încadrăm termenii în sistemul semantic al numelor de agent în general și în special al celor din ocupația prelucrării metalelor. Această perspectivă explică, după cum vom încerca să arătăm, rațiunile apariției termenului *fierar*, localizarea și cronologizarea fenomenului, încadrarea termenului în acest sistem și evoluția sa ulterioară.

Sintetizînd datele oferite de documentele secolelor al XVII-lea și următoarele relative la termenul *fierar*, observăm că: 1° *fierar* apare ca apelativ în documentele românești din Moldova și din Țara Românească, mai rar în secolul al XVII-lea, mai des în secolele următoare, dcnumînd, mai întîi pe meșterul de la oraș; 2° ca antroponim, *fierar* apare tot în Moldova și în Țara Românească (nu în Transilvania, unde, după cum am probat pentru ținutul Aradului, sinonimul *faur* este frecvent și la mijlocul secolului al XVIII-lea, în Țara Oltului, alături de *fauri*⁹⁴, în secolul al XVII-lea și al XVIII-lea se mai întîlnesc *căuaci*⁹⁵, *covaci*⁹⁶ și abia la sfîrșitul secolului al XVIII-lea țigani *fierari*⁹⁷, probabil veniți de peste munți); 3° ca toponim, *fierar* se întîlnește de două ori (la date recente se pare) tot în Moldova și în Țara Românească, nu în Transilvania, unde, pe lîngă *faur*, se întîlnește, adesea pentru aceeași realitate geografică, alternativ *căuaci* sau *covaci*.

Faptul că *fierar* apare în Moldova și în Țara Românească ni se pare pe deplin susținut de aceea că aceste arii lingvistice au comună, în opoziție cu Transilvania, o tendință generală inovatoare. Pentru a nu intra în amănunte, vom aminti doar că în Moldova și în Țara Românească, pe tot timpul evului mediu, s-a vorbit numai limba română, fapt care înlesnește evoluția internă a limbii, pe cînd în Transilvania celelalte limbi vorbite alături de română au constituit, în domeniul terminologiei meșteșugărești,

⁹⁴ Pașca, *Ț. Olt.*, p. 234.

⁹⁵ *Ibid.*, p. 201.

⁹⁶ *Ibid.*, p. 217.

⁹⁷ *Ibid.*, p. 234.

un factor conservator. Ca efect evident al acestei stări de lucruri este caracterul în general unitar al graiurilor (dispuse pe arii foarte întinse) de dincoace de munți; respectiv, în Transilvania, arii lingvistice (în primul rînd lexicale) numeroase și puțin întinse. Într-un cadru unilingv, inovația, care presupune o masă cît mai întinsă și mai omogenă de vorbitori, are toate șansele să se producă și să se generalizeze. Invers, în ariile bilingve îmbogățirea lexicului se face în primul rînd prin cale lingvistică sau prin împrumut (se explică de ce în Transilvania alături de *faur* apar *covaci* și *căuaci*) și în măsură infimă prin evoluție internă (căci limba este grevată de statutul special al limbilor în contact sau de întinderea mică a ariei). Ideea despre caracterul tradițional (împletit cu mozaicul împrumuturilor maghiare sau germane) al lexicului din Transilvania și cel inovator și unitar al graiurilor din Țara Românească și din Moldova se verifică din plin și în cazul numelor de agent din terminologia fierăriei.

Numele de agent *fierar* ca inovație internă putea să apară mai degrabă în spațiul lingvistic moldovalah. Termenul *faur* era, am văzut, general (și pentru aceste arii) pînă în secolul al XVII-lea. Ce a dus la necesitatea apariției lui *fierar* și a înlocuirii treptate a lui *faur* în acest teritoriu inovator reiese cu pregnanță îndată ce încadrăm termenii *faur* și *covaci* în sistemul numelor de agent din epocă. Față de aspectul nemotivat lexical al lui *faur* și, în definitiv, chiar a lui *covaci*, ținînd seama de lipsa de productivitate a sufixului *-aci* în română, cele mai multe nume de agent din epocă au avantajul motivării gramaticale. Ne referim numai la cîteva atestări din secolul al XVII-lea și chiar această prezentare fragmentară arată îndestul marea frecvență a numelor de agent sufixate cu *-ar*: *blănar*⁹⁸, *ciubotar*⁹⁹, *cojocar*¹⁰⁰, *olar*¹⁰¹, *pînzar*¹⁰², *postăvar*¹⁰³, *pîslar*¹⁰⁴, *șelar*¹⁰⁵ etc. Dacă în sate *faur*, ca nume al unui singur meșter (de obicei țigan), se poate păstra în ciuda caracterului său nemotivat, la orașe, datorită existenței altor ocupații meșteșugărești, se impune termenilor nemotivați o structurare după modelul majorității numelor de agent, care erau sufixate. Simptomatic pentru această presiune a sistemului ni se pare evoluția lui *abagiu*¹⁰⁶ (<tc. *abagy*), din secolul al XVII-lea, spre *abager*¹⁰⁷, din secolul următor.

Relativ la termenii pentru noțiunea fierar, această tendință de motivare a putut avea ca rezultate diferite forme analitice (probabil calcuri),

⁹⁸ „Ion Neculce“, XVII, p. 135 (an 1657); *ibid.*, p. 226 (an 1671); *ibid.*, V, p. 174 (an 1684).

⁹⁹ Bianu, *Doc.*, I, p. 96 (an 1624); „Ioan Neculce“, V, p. 174 (an 1676); Iorga, *St. doc.*, XVII, p. 394 (an 1689).

¹⁰⁰ „Arh. Olț“, XV (1936), p. 119, an 1535 (orig. slav.); Bianu, *Doc.*, I, p. 115.

¹⁰¹ *Ibid.*, p. 125, Suceava, an 1626.

¹⁰² Arh. St. Buc., M-rea Cotmeana, XVI/1 (doc. rom.).

¹⁰³ *Ibid.*, Mitropolia Ț. Rom., CCLXIX/3 (doc. rom.).

¹⁰⁴ B.A.R., CCLXVII/133 (doc. rom.).

¹⁰⁵ Iorga, *St. doc.*, XVI, p. 190, an 1651; „Ion Neculce“, VI, p. 218.

¹⁰⁶ B.A.R., ms. 944, f. 3 verso; *ibid.*, CXLVIII/8; *ibid.*, DCXIX/11; Iorga, *St. doc.*, VI, p. 488.

¹⁰⁷ *Ibid.*, XVI, p. 208; „Ion Neculce“, I, p. 97; *ibid.*, V, p. 117; *ibid.*, VI, p. 185.

care nu s-au impus : *faur de fier*¹⁰⁸, *meșter de fier*, sau sintetice : *făurar*¹⁰⁹, *covăcer* și *fierar*. Cum însă temele *faur* și *covaci* nu exprimau materia de prelucrat (ca în *pietrar*, *lemnar* etc.) sau produsul muncii (ca în *olar*, *căldărar*), sufixarea nu revitalizează termenii, căci rezultatele sînt echivoce (covăcerul ar fi meșterul care face . . . coveti!, iar făurarul care face . . . fauri?). *Fierar*, îndeplinind condițiile semantice ale derivatului cu sufixul *-ar*¹¹⁰, se impune și se generalizează. Insistăm asupra unui aspect care ni se pare important. Sistemul numelor de agent este evident și acționează ca sistem în așezări urbane, acolo unde, într-o anumită perioadă istorică a feudalismului dezvoltat, există o puternică viață meșteșugărească. Din acest motiv credem că se poate susține că *fierar* a apărut în secolul al XVII-lea în mediile urbane din Moldova și din Țara Românească.

Noul termen a fost cu ușurință acceptat și generalizat în spațiul moldovalah nu numai datorită calităților de structură ci și unei împrejurări particulare. *Faurul* este un meșter sătesc cu tehnică rudimentară și, mai mult, țigan rob, iar *fierarul*, apărut la oraș, denumește un om liber și un meseriaș cu posibilități tehnice superioare. Această distincție, măcar posibilă la începutul procesului de impunere a lui *fierar*, dispăre cu vremea, termenul *fierar* înlocuind pe *faur* indiferent de starea socială sau nivelul tehnic al meșteșugarului.

În aria transilvăneană termenii pentru noțiunea de fierar sînt : *faur*, *căuaci*, *covaci*, întîlniți nu numai ca apelative, dar și în antroponime și în toponime. Venind în Moldova, un asemenea *căuaci* devine, semnificativ, *hierar*¹¹¹.

În afara termenilor *faur* și *fierar* mai apar în dacoromână *căuaci*, *covaci*, *covar*, *covăcer*, *covali* și *țigan*. Termenii au înțelesul de „potcovar”, uneori chiar și de „lăcătuș”, căci, pînă la diviziunea industrială a muncii, orice fierar (mai ales sătesc) trebuia să fie oarecum universal.

Termenul *căuaci* este înregistrat numai în DA, care-l trimite, ca variantă, la *covaci*. Celelalte dicționare nu-l înregistrează nici ca atare. Ni se pare că în privința etimologiei, datării și localizării celor două variante soluția dată de DA¹¹², lipsită de perspectiva istorică și de punctul de vedere al geografiei lingvistice, este prea largă și imprecisă.

Credem că pentru termenii *căuaci* și *covaci*, două cuvinte diferite, intrate în română în perioade diferite, din limbi diferite, s-ar putea preciza, pe baza unor noi atestări (și din toponime), atît arile cît și vechimea și originea lor. În rîndurile care urmează vom încerca să aducem cîteva elemente noi. Este de remarcat, ca punct de plecare, că cele două etimologii propuse, slav *kovač* și magh. *kovács*, sînt ele însele înrudite. Magh. *kovács* este împrumutat din slavă, ceea ce, pentru etimologia termenilor românești s-ar traduce prin împrumut din slavă, direct sau prin filieră maghiară. În al doilea rînd, este evi-

¹⁰⁸ Mardarie Cozianul, p. 159 ; „Bul. Com. Ist.”, IV, p. 68.

¹⁰⁹ Pavlescu, *Meșteșug.*, p. 388 ; Iorga, *St. doc.*, XXIII, p. 393

¹¹⁰ Graur, *Nom. ag.*, p. 90.

¹¹¹ Potra, *Țiganii*, p. 298.

¹¹² DA — din slav. (paleosl., bulg., sîrb) *kováč*, „idem” (în Muntenia și Banat) și ung. *kovács*, „idem” (în Transilvania).

dent că termenii românești prezenți ca variante au forme diferite în privința tratamentului lui *-v-* : *covaci* păstrează pe *-v-*, *căuaci* îl transformă în *u* consonantic ; în plus *căuaci* îl are și pe *o* tematic trecut la *ă*, prin asimilare *o-a—ă-a*. Problema se complică întrucât atât pentru o epocă veche a slavei cât și pentru maghiară fricativă labiodentală *v* a fost o fricativă labială, astfel încât nu se poate spune decât că dr. *căuaci* trebuie pus în legătură cu această perioadă veche fie a slavei, fie a maghiarei, tot așa, dr. *covaci* trebuie pus în legătură cu perioada nouă, fie slavă — limba sîrbă, fie maghiară. Așadar, în loc de două izvoare pentru termenii românești urmează să ținem seama de patru : slava comună, maghiara veche (pentru formele cu *-v-* > *-u-*), sîrba, maghiara modernă (pentru formele cu *-v-* păstrat). Degajăm de la început aria sud-vestică a lui *covaci*, în care originea sîrbă este evidentă. Tot astfel, punctele din centrul Transilvaniei, în zona celor trei scaune secuiești în care apare *covaci*, pot fi considerate ca influență maghiară recentă (de fapt nu este exclus ca zona să fi avut altădată *căuaci* dar termenul să fi fost modernizat ca în maghiara literară).

Rămîn mai greu de precizat și de datat termenii care conțin pe *-v-* trecut la *u*, ca urmare a tendinței, din slava comună și din maghiara veche, de articulare bilabială. Din păcate nici ariile nu ne ajută prea mult, căci atestările lui *căuaci*, *covaci*, deși se găsesc în marea lor majoritate în Transilvania, se întîlnesc și în Moldova nordică¹¹³ ca și în Oltenia nord-vestică pînă în Argeș¹¹⁴. În practică ar trebui admise pentru *căuaci* două etimonuri : slav. *kovač*, magh. *v. kovács*, al căror *-w-* (fricativ bilabial) devine în română *y*. În principiu lucrurile nu par însă așa astfel. Hotărît, înaintea oricărui alt nume de agent, *faur* a fost singurul termen, întîlnit general. I-a urmat, în ordine cronologică, *căuaci*. Dacă acceptăm etimologia slavă a acestuia, ar trebui să întîlnim termenul în documente ca apelativ, toponim și antroponim în tot domeniul lingvistic dacoromân. Or, *căuaci* se întîlnește cu aceste funcții numai în Transilvania. De exemplu, în toponime, *Kawas*¹¹⁵ la 1406, *Căuaceu*¹¹⁶ (în documentul maghiar *Kouachi*), sat în apropiere de Oradea, la 1213, *Kouas*¹¹⁷ sat în Maramureș la 1566, 1603, *Căuas*¹¹⁸ (într-un document din 1327, *Kawas*, în altul din 1370, *Kawas*). *Căuaci* îl succede și îl concurează pe *faur*, dar numai în Transilvania. O dată cu perioada modernă a maghiarei (în ceea ce privește trecerea de la articulare bilabială la cea labiodentală a lui *v* apreciem fenomenul pentru secolul al XVI-lea) alături de *faur* și *căuaci* apare și *covaci*, după cum ne evidențiază diferitele denumiri ale satului Făurești¹¹⁹ din Maramureș. În zonele cu influență maghiară

¹¹³ *Lex. reg.*, II, p. 123 ; *Glosar reg.*, p. 23 (și *căucie*).

¹¹⁴ *Lex. reg.*, II, p. 21.

¹¹⁵ Suciu, *D.T.*, II, p. 349.

¹¹⁶ DIR C, XI—XIII, I, p. 47.

¹¹⁷ Suciu, *D.T.*, I, p. 159.

¹¹⁸ *Ibid.*, p. 129.

¹¹⁹ *Ibid.*, p. 226 : 1405 Kawachfalva, 1424 Kowaczkapolnok, circa 1565 Kovaczfalwa, 1566 Kovács Kapalnak, 1567 Kovaczkapalnak, 1583 Kawachi Kapalnak, 1602 Faurest, 1650 Kovas-Kapálnak, 1639 Kovaczkapalnok, 1733 Feuresty, 1760—1762 Kovács Kápolnak, 1854 Kóvaacs Kápolnok, Făurești.

activă termenul *căuaci*, altădată general în Transilvania alături de *faur*, este înlocuit de *covaci* (<magh. mod. *Kovacs*); uneori înlocuirea are ca rezultat numai forma *covaci*, *coaci*, prin analogie cu magh. *o*. În alte arii transilvănene, mai întinse în comparație cu celelalte, unde elementul român a fost preponderent, termenul vechi *căuaci* s-a păstrat. Excluzând deci aria bănățeană, unde *covaci* este împrumutat din sîrbă, etimologia termenilor *căuaci*, *couaci*, *covaci*, pentru considerentele expuse mai sus, pare a exclude slavul *kovač*. În sfîrșit, o altă împrejurare particulară ne determină să credem că originea lui *căuaci* și *covaci* din Transilvania nu trebuie căutată în slavul *kovač*, ci în magh. *kovacs*. Este vorba de un document slav în care termenul *covaci* este explicat prin „lucrător de fier“. Glosarea este necesară atît timp cît termenul este necunoscut în slava de cancelarie a timpului. Cel puțin pentru secolul al XVII-lea se pare că termenii *covaci* și *căuaci* sînt apropiați de termenii maghiari corespunzători, nu de cei slavi¹²⁰. Existența lor dincoace de munți se explică, de la caz la caz, prin venirea, de pe la 1700, a unui număr relativ mare de meșteri fierari din Transilvania. Nu ne referim numai la cîteva cazuri izolate¹²¹, ci la un proces larg¹²² ale cărui urme erau evidente și la începutul secolului nostru. Caracterul meșteșugăresc, artizanal, adesea ambulant al meșteșugului acestora era atît de evident, încît în *Nomenclatura profesiunilor* din 1933 *covacii* erau asimilați cu potcovarii și opuși meseriașilor industriali¹²³, sau în orice caz fierarilor (meseriași propriu-ziși metalurgiști) ca parte față de întreg¹²⁴.

Termenul *covali* este regional, împrumut din ucraineană. Termenii *covar*, *covăcer* sînt formați pe terenul limbii române, din *covaci*, prin substituirea sufixului de agent neproductiv *-(a)ci* cu sufixul de agent prin excelență *-ar* sau prin resufixare cu *-ar*.

Termenul *țigan*, etnonim, se folosește adesea cu înțelesul unor nume de agent specific : *lingurar*, *ursar*, *căldărar*, *muzicant* și, în primul rînd, *fierar*. Invers, uneori unele dintre aceste nume se folosesc pentru a individualiza anumite ramuri ale populației nu după ocupație (aceasta implicit) ci după felul de viață : unii sînt ambulanti sau corturari, și atunci sînt numiți ursari, căldărari sau spoitori, lingurari, alții sînt stabili, și aceștia sînt fierari, zlătari, muzicanți. Cu siguranța însă, într-un document¹²⁵, termenul *căldărar* nu are în vedere ocupația, ci, cu înțeles peiorativ, elementul etnic.

¹²⁰ Arh. St. Buc., AN, CXI/28 : „... КОВАЧЕН СНОЎЧЬ ЖИЛЕЗЬ Д'КАТЕЛЪ”, an 1634.

¹²¹ Potra, *Țigani*, p. 298 : „...avînd cu (Francise Turi de Temesfalva, n.n.) un țigan al meu aicea în Țara Moldovii, anume Ion căoaciel heraru, care țigan mi-au fost și mie de baștină de la moșii și părinții miei și viind acest țigan de cîteva ani aicea în Țara Moldovii...” (an 1765).

¹²² Furnică, *Ind.*, p. 186 : „Chiar în Principatele române ca (lucrarea artistică a fierarului, n.n.) a fost introdusă încă din secolul al XVIII-lea... Acești meșteri au fost pînă la 1870 mai numai străini, mai cu seamă unguri”.

¹²³ *Nom. prof.*, p. 6—7 : Potcovar (covaciu).

¹²⁴ *Ibid.*, p. 29.

¹²⁵ Ștefanelli, *Doc.*, p. 154 : „...și au început a face pe Petre Paruș căldăraru și pe femce lui curvă”.

Înțelesul de „fierar“ al lui *țigan* este vechi și cu toată lipsa atestărilor directe sîntem îndreptățiți să credem că sensul există din chiar perioada venirii țiganilor pe locurile noastre. În 1348, țarul Dușan dăruiește unei mănăstiri de lângă Prizren un număr de țigani care să facă mănăstirii „pe tot anul cîte patruzeci potcoave de cai“¹²⁶. Pentru același sens, interesantă este și scrisoarea din 1781, în care Ludovicus Kiss poruncește *țiganilor* (s. n.) din Sibiu să facă 25 de mii de cuie¹²⁷. Pentru vremurile apropiate de noi, atestările sînt numeroase și diverse¹²⁸. În Focșani, la 1850, numeroși fierari se numeau *Țiganu*¹²⁹ sau *Cobzaru*¹³⁰. În numeroase texte dialectale apare: „mă duc la *țigan* să-mi repar plugul“¹³¹; incidental, într-o anchetă de probă în satul Osoi, la întrebarea 1754 din chestionarul NALR, un informator a făcut un joc de cuvinte în jurul etnonimului dînd pentru forma de singular: un *șerăr* și forma de plural: doi *șorói*¹³². Cu sensul de „fierar“, *țigan* mai apare și la Pașca¹³³ și la Diaconu¹³⁴.

Este de presupus că evoluția aceasta semantică a putut merge pînă la capăt, în sensul că numele *țigan* se dă fierarului chiar dacă acesta nu este țigan, dar pentru aceasta ne lipsesc date absolut sigure. Indicații prețioase cu privire la valoarea semantică a etnonimului *țigan* ni se pare că dau situațiile în care apare atributul adjectival *țigănesc*¹³⁵. În ancheta noastră indirectă am întîlnit *foiuri țigănești*¹³⁶, *pleaftură țigănească*¹³⁷, *ilău țigănesc*¹³⁸, *clește țigănesc*¹³⁹, *șurub țigănesc*¹⁴⁰ cu înțelesul privitor la proveniența uneltelor și produselor, la caracterul lor primitiv (pentru șuruburi, opoziția este *țigănesc* — *de fabrică*, pentru foiurile țigănești opoziția este cu forja modernă) sau în general la ocupație (cleștele țigănesc nu este numai un clește primitiv făcut de țigani, ci și un *clește de fierărie*¹⁴¹).

Numele de agent în sincronie

După ce am urmărit originea și vechimea numelor de agent din fierărie este necesar să ne oprim și asupra răspîndirii lor teritoriale și a ra-

¹²⁶ Potra, *Țiganii*, p. 20.

¹²⁷ *Ibid.*, p. 63.

¹²⁸ „Bul. Com. Ist.“, I, p. 269, p. 275; *ibid.*, IV, p. 39: țigan de fier; *Doc. ec. Ț.R.*, p. 114: „... plata meșterilor dulgheri calafaccii și meșteri țigani“, ... 250 taleri la 10 cușnițe meșteri țigani“, an 1811.

¹²⁹ Cajan, *Focșani*, p. 210-214.

¹³⁰ *Ibid.*, p. 240: Nicolai Cobzaru... herărie.

¹³¹ ALRT, p. 231; *Texte dialectale Oltenia*, p. 150.

¹³² Comunicat de Stelian Dumistrăcel.

¹³³ Pașca, în *Omăgiu Pirvan*, p. 282 | 283.

¹³⁴ Diaconu, Vrancea, p. XLXX.

¹³⁵ *Doc. ec. Ț.R.*, p. 143 „o sumă ceferte cărbuni țigănești care sînt pentru lucru de fier“, an 1812.

¹³⁶ AIF, i. 824, pct. 307.

¹³⁷ *Ibid.*, i. 827, pct. 1109.

¹³⁸ *Ibid.*, i. 880, pct. 824.

¹³⁹ *Ibid.*, i. 834, pct. 942, 943.

¹⁴⁰ *Ibid.*, i. 878, pct. 1450.

¹⁴¹ *Ibid.*, i. 834, pct. 113 *clește șești*, pct. 467, *clește de fierar*, pct. 880, 820, 1257 1295, 1427, 1184, 1432, 1477, *clește de fierărie*.

porturilor dintre acești termeni ca membri ai unui sistem lexical. Punctul de vedere descriptiv întregeste astfel tabloul numelor de agent din fierărie prin evidențierea tendințelor care se manifestă în concurența sinonimică.

Analiza repartiției termenilor pentru noțiunea de fierar în domeniul dacoromân este, în acest moment, cu mijloacele de care dispunem, o operație riscată, cu rezultate insuficient de grăitoare, deoarece atlasele românești mai vechi nu oferă decât, prin ALR SN, II, h 537 (hartă 1 în anexă) și 538 (hartă 2 în anexă), de două ori cartografierea lor. Cu siguranță că atlasele regionale în curs de apariție, cu o rețea mult mai deasă și cu întrebări speciale pentru mai multe realități din domeniul fierăriei, vor permite aprecieri mult mai precise. În asemenea situație se înțelege că repartiția termenilor nume de agent în fierărie va privi mai mult Moldova și Bucovina (pe baza răspunsurilor din ancheta indirectă de fierărie și a răspunsurilor la întrebările 1754 și 1756 din Chestionarul NALR) și, mai puțin, ca un cadru absolut necesar al operației, întreg domeniul lingvistic dacoromân. Pentru întreaga discuție care urmează în legătură cu repartizarea dialectală a termenilor trimitem la hărțile lingvistice 1—5, care însoțesc lucrarea noastră. Harta 1 este alcătuită, cu simplificări precizate de noi în note, pe baza ALR SN, II, h 537 „atelierul fierarului“. Harta 2 este alcătuită pe baza ALR SN, II, h 538 „potcovar“. Hărțile 3, 4 și 5 sînt întocmite de noi, prin cartografierea, cu ajutorul semnelor, a răspunsurilor primite din ancheta indirectă de fierărie la întrebările 818 „Cum numiți pe omul care trage șina pe roată sau repară plugul? Avea alt nume înainte?“; 819 „Cum numiți acest meșteșug?“; 820 „Cum numiți atelierul acestui om? Avea alt nume înainte?“.

Așa cum spunem în prima parte a lucrării, termenii atestați istoric la diferite epoci sînt: *faur*, *fierar*, *căuaci*, *covaci*, *covali*, *covar*, *covăcer*, *țigan*, *meșter de fier*. Cu toții se întîlneau în graiuri, în proporții diferite și relativ repartizați complementar. Mai mult, după cum vom vedea, toți termenii sînt atestați și în Moldova în ancheta indirectă.

Întrucît numele de agent nu este titlul unei hărți speciale în ALR, ci apare în cîteva puncte numai suplimentar la numele atelierului (ALR SN, II, h. 537), voi fi nevoiți, luînd precauțiunile necesare, să coroborăm aceste date fragmenare cu cele ale hărții 538 „potcovar“ și chiar cu denumirea atelierului (acolo unde aceasta poate fi apreciată și ca denumire a ocupației, deci indirect și a agentului). Pentru Transilvania și Banat există avantajul că, în general, pentru cele două noțiuni, deosebite terminologic în Moldova și Muntenia, apare un singur termen, situația aceasta reflectînd desigur o stare mai veche, generală, în care cele două ocupații erau cuprinse într-una singură. Faptul este caracteristic mai multor limbi: slav. *kovač*, magh. *kovács*, germ. *Schmied* aveau nu numai sensul „fierar“, ci și, implicit, pe cel de „potcovar“, de vreme ce mai tîrziu, diversificîndu-se ocupațiile, potcovarul se denumește prin compunere cu numele fierarului: sb. *potkovati* „a potcovi“, magh. *potkolókovács*, germ. *Hufschmied*.

Termenul *faur* apare o singură dată în punctul 219 (hartă 2), dar apreciem că putea exista și în locurile în care atelierul este numit *făurie*

(harta 1) în punctele 95, 102, 172, sau *făuriște*, punctul 141. Ne bazăm accasă presupunere pe observația potrivit căreia mai dinamică, în contextul social (administrație, fisc, economie) este noțiunea (și termenii) de agent decât aceea de atelier. Fiindcă, dacă în punctul 95 atelierul (și ocupația) se numește *căuacie* și *făurie* iar potcovarul se numește *căuaci*, în punctul 102 atelierul se numește *făurie* iar fierarul și potcovarul *căuaci*, în punctul 141 atelierul se numește *făuriște* iar fierarul și potcovarul *covaci*, în punctul 172 atelierul se numește *covăcie* și *făurie* iar potcovarul se numește *fierar*, putem conchide că numele de agent mai vechi, reflectat încă în numele ocupației și atelierului, este *faur*.

Urmează, în restul Transilvaniei cu excepția zonei sud-estice, adică exact în dreptul marilor trecători spre Muntenia și Moldova, termenii, cu răspîndire aproape generală *căuaci*, *coaci*, respectiv *căucie* și *mihei* (punctele 325, 235, 754), ultimul împrumut din magh. *muhely*. Paralelismul între numele agentului și al ocupației nu este nici de data aceasta perfect, remarcîndu-se o tendință inovatoare în privința numelui de agent. Astfel, în punctul 250 atelierul se numește *căucie* iar agentul *cauaci*, dar cel care potcovește este *potcovar*, în punctul 157 atelierul este *căucie* iar agentul (harta 2) este *potcovar*.

În zona exceptată de care vorbeam se remarcă o influență a tendinței inovatoare din aria moldo-valahă. În punctele 182 și 192 atelierul se numește *fierărie*, iar agentul *potcovar* (și *țigan*), în punctul 182, sau *fierar*, în punctul 192.

În schimb acest intrînd al graiurilor de dincoace de munți este compensat în zona de contact dintre Transilvania și Bucovina. În punctul 365 atelierul este *căuacie*, iar agentul *covaci* și *căuaci* (harta 1) sau *cauaci* și *țigan* (harta 2).

Zona Banatului este cea mai compactă. Ea prezintă fără excepție *covăcie* și, ca nume al potcovarului, *covaci*. Numai în punctul 105 agentul este *potcovar*.

Pentru domeniul moldo-valah termenii sînt mai puțin numeroși, ariile mai largi iar corespondența dintre numele agentului și numele atelierului (ocupației) este, chiar și în excepții, regulată. Atelierul (harta 1) se numește general *fierărie* sau, cu un termen mai vechi, *cujniță*. În cîteva puncte tendința inovatoare se face simțită în continuare, prin înlocuirea termenului *fierărie* (în punctele 728, 819, 828) cu modernul *atelier* (influența activității de tip industrial este evidentă) sau prin coexistența celor doi termeni (în punctul 537). Dacă în Transilvania *fierărie* era termenul nou și rar întîlnit, dincoace de munți el a început să se învechească. Aceași tendință inovatoare se constată și prin compararea termenilor pentru noțiunile „fierar“ și „potcovar“. În Transilvania, am văzut, termenii sînt, în general identici, corespunzător unei stări mai vechi de nediferențiere a ocupațiilor. În spațiul moldovalah, mai ales în Muntenia propriu-zisă și în sudul Moldovei, termenii denumind cei doi agenți sînt diferiți între ei. Numai în extremitățile acestui spațiu, adică în Oltenia (punctele 872, 886) și în Moldova de sus (punctele 514 și 520) termenii *fierar* și *potcovar* denumesc

amîndoi „potcovarul“, iar în punctele 812, 784, 531, 537 *fierar* este încă unicul termen pentru „potcovar“. Termenul *figan*, după cum se remarcă din cele două hărți, deși destul de des întîlnit, nu face arie, probă în plus în legătură cu vechimea lui. Se găsește atît în Transilvania în punctele 833 (harta 1), 346, 130, 574, 182 (harta 2), cît și în Oltenia, Muntenia și Bucovina, în punctele 848 (harta 1), 872, 791, 928, 365 (harta 2). Că termenul este vechi o probează nu numai dispunerea atestărilor ci și faptul că în aria conservatoare transilvăneană (în punctele 346, 547) apare ca unic nume de agent, pe cînd în Oltenia și Muntenia (și în punctul 182 de lângă Brașov) *figan* este însoțit de *potcovar* sau de *fierar*.

Astfel stau lucrurile, în linii mari, în dacoromână în privința numelui de agent și de o ocupație din domeniul fierăriei. Pentru Moldova, după cum am anticipat, se găsesc aceiași termeni, în plus *covali*, dar rețeaua mult mai deasă a anchetei indirecte și materialul din anchetele pentru *Atlasul lingvistic al Moldovei și Bucovinei* ne permit cartografierea în adevăratul înțeles al cuvîntului și, în consecință, o bază de discuție mult mai sigură.

Bucovina față de Moldova este ceea ce reprezintă pentru discuția noastră Transilvania față de întreaga țară. În Bucovina se întîlnesc toți termenii denumind agentul din fierărie, fie că vin din Transilvania, din nord-estul ucrainean sau din Moldova, fie că sînt rezultate ale contaminăției lor.

General (harta 3) este *fierar* (notat *fierar* și *ferar*, *șierar*, *hierar*, *cerar* — acesta din urmă, se specifică într-un loc „rostit dulce“, adică, ca și *șierar*, cu fricativa moldovenească *ș*), compact în sudul și centrul Moldovei, de multe ori unicul termen. În nord, în județele Suceava și Botoșani, termenul *fierar* se întîlnește mai ales împreună cu alții mai vechi, *covali*, respectiv *căuaci*, *covaci*. În privința lui *fierar* trebuie să deosebim însă stadiul popular (elaborat din *fier* cu fonetismele lui locale) : *șerar*, *șerar*, *h'erar* de cel literar recent : *fierar* sau, hipercorect, *ferar*. În numeroase puncte apar ambele termeni cu precizarea că varianta populară este cea veche. Altădată termenul *fierar*, indiferent de formele lui grafice, trebuie considerat ca element indestructibil, acolo unde apare în dublete sinonimice de tipul *fierar*, [*V*] *covali* sau *căuaci*, sau *figan*. Tot astfel, termenul se opune, de data aceasta în calitate de element mai vechi, și lui *forjor*, *forjar*, *maîstru* etc. *Fierar* este, cu un cuvînt, termenul care fondează sistemul numelor de agent. Considerat pe rînd popular sau literar, nou sau vechi, mereu termenul principal în dubletele sinonimice, prin calitățile sale de structură, *fierar* are toate șansele nu numai să se păstreze, dar să și înlocuiască, mai devreme sau mai tîrziu, pe toți ceilalți termeni.

Înlocuirea s-a produs se pare de multă vreme, în ceea ce privește pe *faur*, altădată general. Relicvele sale sînt rarissime iar termenul analogic lui *fierar*, *făurar*, în ciuda modernizării formale, îi împărtășește soarta.

La fel stau lucrurile în concurența dintre *fierar* și *figan*, ultimul dispărînd ca nume de agent nu numai datorită polisemiei sale, ci și datorită unor cauze extralingvistice. Ni se pare interesant faptul că în vorbirea mai controlată a informatorilor în ancheta directă cu chestionarul NALR

nu apare niciodată răspunsul *țigan*, numai *fierar* (sau alt termen, în funcție de zonă), pe când uneori în timpul înregistrării de texte și în ancheta indirectă, mai liberă, se întâlnește *țigan*. Termenul, așa cum am arătat, trebuie considerat nume de agent numai în împrejurări speciale, de exemplu în contexte fixe : mă duc la *țigan*, făcut de *țigan*, *țiganul* satului, sau în expresiile : tot *țiganul* își laudă ciocanul, s-a învățat ca *țiganul* cu scînteia etc., altminteri poate avea toate celelalte valori semantice ale etnonimului. Interesantă, concludentă pentru discuția noastră, este apariția lui *ursar*, prin legătura semantică *ursar*=*țigan*, *țigan*=*fierar*.

Nici fortificările artificiale ale termenilor *covar*, *covăcer*, *cuhmar* (acesta din urmă are și înțelesul de „bucătar“) — numărul mic de atestări, la nivelul interferenței lingvistice dintre *fierar*, și *covaci*, *covali* pune clar procesul contaminării la baza sorgintei lor ocazionale — nu reușesc să-i conserve în concurența cu *fierar*. Acești termeni au o existență scurtă, dacă nu cumva au apărut ad-hoc, pe marginea anchetei noastre indirecte. Pe *cuhmar* îl putem totuși considera ca reflectare a lui *cuhne*, *cuhnă* „vatra fierarului“.

O situație deosebită ne întâmpină în cazul termenilor : *covaci*, *căuaci* (scris și *coaci*, *căuaș*) și *covali*. Deși apare și alături de ei, uneori, termenul *fierar*, totuși sînt destule atestările în care sînt singurele răspunsuri, adică, într-o oarecare măsură, sînt încă în afara zonei generale a lui *fierar*. Pentru *covaci* și *căuaci* — elemente ardelenesti în zona limitrofă cu Transilvania — înclinăm să credem că, nementinute de un strat etnic favorabil, cum ar fi o populație maghiară, mai devreme sau mai târziu, suprapunerea termenului *fierar* (deja există în unele puncte dubletele) va duce la dispariția lor. În plus, dacă de bine de rău *-aci* mai poate fi simțit ca un sufix de agent (la fel și *-aș* <*-aș*, rostirea moldovenească a lui *-aci*), tema este pentru zona de care ne ocupăm, ininteligibilă, ceea ce este de natură să grăbească dispariția derivatului.

Pentru *covali* lucrurile capătă un aspect inedit. În primul rînd este de remarcat că termenul face arie, și încă destul de compactă, în nord și nord-est, cu prelungiri pînă în mijlocul Moldovei, între Siret și Prut. În multe puncte (din ancheta indirectă, dar și din rețeaua ALMB¹⁴²) se cunoaște (sau se folosește) numai termenul *covali*, respectiv *covălie*, în altele există dubletul *fierar*, *covali*, uncori cu precizarea că *fierar* este recent, iar *covali*, vechi¹⁴³. Puține sînt localitățile din zonă în care să nu se fi răspuns [V] *covali* (sau și *covali*). Aceasta în ceea ce privește frecvența, adică densitatea și întinderea ariei. În ceea ce privește vitalitatea, termenul *covali* se deosebește de celelalte sinonime în concurență cu termenul *fierar* prin aceea că este folosit și ca termen unic, propriu, de populația ucraineană din limba căreia provine. În aceste condiții, termenul poate fi meru întărit prin bilingvismul populației, astfel încît să se păstreze ca dublet un timp îndelungat.

¹⁴² Comunicat de I. Nuță, din anchetele pentru NALR. Moldova și Bucovina : Leorda Orofteana, Mileanca (în județul Botoșani).

¹⁴³ *Ibid.*, : Hănești, Ștefănești, Ungureni, Coțușca, Gorbănești, Hudești, Dersca, Sulița, Tudora, Flămînzii, Trușești, Liveni, Santa Mare, Rădăuți Prut, Concești, Broscăuți (în județul Botoșani), Plugari (în județul Iași).

Au rămas în afara discuției doi termeni aparent improprii: *rotar*, *carataș*. Pentru a preîntîmpina eventuale nedumeriri, i-am dat în notă, (vezi harta 3) așa cum am procedat și cu *șinar*, deși uneori sînt răspunsuri unice. Evident, felul în care a fost formulată întrebarea putea să ducă, în locul răspunsului scontat, termeni pentru noțiunea „fierar”, la confuzia cu alte nume de agent. Sînt însă, în cîteva puncte, răspunsurile *fierar-caretaș* sau *rotar*, *fierar* care reprezintă o realitate încă vie pe la începutul secolului nostru. Unii dintre informatori au învățat meseria în practică la meșteri străini, germani sau maghiari, alții în școli de meserii; și unii și alții au putut ști, cu acest prilej, că printre specialitățile fierăriei se află și acelea de fierar caretaș, fierar de căruțe, fierar de roți, fierar de arcuri, fierar springuitor de arcuri¹⁴⁴. Mai mult, în secolul trecut, numele *covaci* (fierarul sudit din Țările Române) și *caretaș* erau nedespărțite ca nume unic de agent al unei anumite îndeletniciri¹⁴⁵. Ca atare, asemenea termeni, dacă nu mai reprezintă numele de agent de care ne ocupăm, au totuși valoarea lor istorică.

Termenul *maistru* (sau *maistru-fierar*) reflectă și el o anumită realitate revolută — maisterul, maistorul sau maistrul neamț, atît de des întîlnit în Moldova încă din secolul al XVIII-lea — trecută prin filiera instrucției profesionale (școala de maistri sau maistrul care instruieste ucenici) și ierarhizată după criteriile ocupației industriale. După modelul terminologiei tehnice este și *forjar* sau, cu substituție de sufixe, *forjar*.

Pentru denumirea ocupației se remarcă în primul rînd un accentuat paralelism între numele de agent și numele de ocupație, acesta din urmă derivat cu sufixul *-ie* de la primul. Astfel: *fierar-fierărie*, *covaci-covăcie*, *covali-covălie*, *căuaci-căucie* (cu triftongul redus la hiat, probabil din cauza mutării accentului pe sufix), chiar *covărie*, *forjărie*, *caratașie*. Interesante sînt însă cîteva accidente care exprimă elocvent tendința de regularizare a termenilor. E vorba de *caratașărie*¹⁴⁶ (deși agentul e *carataș* sau *caretaș*) și *fierărie*¹⁴⁷, prin sufixarea numelui de agent cu sufixul *-ărie* (adică *-ar + -ie*). Niciodată nu apare vreun nume de ocupație de la *șigan* (pentru atelier, într-un punct *fierărie* [V] la *șigani*)¹⁴⁸. Recent și artificial este *fierărit* (după modelul altor termeni: *morărit*, *minerit*), probabil confecționat în intenția de a diferenția terminologic noțiunile „atelier” și „ocupație”.

Tot ca o tendință de modernizare sub influența limbii literare este răspunsul *atelier* sau *atelier de fierărie*, la întrebarea 820, (vezi harta 5) alături de derivate de la diferite nume de agent (*fierărie*, *covălie* etc.) sau de termeni care denumesc atît atelierul ca întreg prin extindere, cît și yatra fierarului, ca parte componentă importantă a atelierului. Acești termeni, cum ar fi: *cujnă*, *cuzniță*, *jignă*, *mîhei*, *vatră*, *jigniță*, *focar*, *horn* etc., alături de denu-

¹⁴⁴ *Nom. prof.*, p. 29.

¹⁴⁵ Furnică, *Ind.*, p. 186: „Covacii, caritașii s-au ocupat și se ocupă și azi cu confecționarea și fasonarea fierului necesar pentru trăsuri de lux, birji, căruțe de birji, căruțe velite și care, cu fabricarea de arcuri pentru trăsuri, de osii, bucecele și șine pentru roate...”.

¹⁴⁶ AIF, I, 819, pct. 1091.

¹⁴⁷ *Ibid.*, pct. 13.

¹⁴⁸ *Ibid.*, I, 820, pct. 140.

miri pentru uneltele și operațiile fierăriei, formează obiectul unei cercetări viitoare.

Se impun câteva considerații finale :

1° Numele de agent din fierărie sînt numeroase, de origini diferite, mai vechi sau mai noi. Termenii au apărut în această succesiune probabilă : *faur*, *căuaci*, *țigan*, *covali*, *fierar*. În afară de aceștia se pot adăuga și denumirile de importanță și răspîndire redusă, formate prin contaminarea celor de mai sus : *faur de fier*, *făurar*, *țigan de fier*, *covar*, *covăcer*, ca și termenii mai noi *maistru* și *forjor*.

2° Termenul *fierar* pare a fi format pe terenul limbii române din *fier* cu sufixul *-ar*, cu aproximație în secolul al XVII-lea. Termenii corespunzători din aromână și meglenoromână sînt, probabil, tot formații interne, independente de dacoromână. Apariția termenului *fierar*, urmîndu-se această ipoteză, ar trebui explicată ca o urmare a încadrării numelui de agent din fierărie în categoria apelativelor motivate, în condiții istorice, economice și lingvistice speciale.

3° Termenii *căuaci* și *covaci*, ca variante regionale, au vechime diferită. Pentru aria bănățeană trebuie ayută în vedere limba sîrbă, iar pentru centrul transilvanici, variante mai vechi și mai noi din maghiară.

4° Răspîndirea în dacoromână a termenilor pentru noțiunea de „fierar” și „fierărie” demonstrează stratificarea lor și evidențiază tendințele generale de unificare a lexicului dacoromân.

5° În Moldova, deși se întîlnesc toți termenii, există tendința generalizării termenului *fierar* și dispariția sinonimelor cu care se află în concurență. Într-o situație specială este *covali*, care este mai rezistent.

ABREVIATII

VOLUME ȘI PERIODICE

AIF	— Ancheta indirectă de fierărie. Răspunsuri la chestionarul de fierărie.
AIIN	— „Anuarul Institutului de Istorie Națională”. Editat de Alex. Lapedatu și I. Lupăș, Cluj, 1921—1922 ș. u.
ALMB	— <i>Atlasul lingvistic al Moldovei și Bucovinei</i> , în manuscris la Centrul de lingvistică, istorie literară și folclor.
ALR sn	— <i>Atlasul lingvistic român. Serie nouă</i> , București, II, 1956
ALRT	— <i>Teztre dialectale</i> culese de Emil Petrovici. Suplement la ALR II, Sibiu — Leipzig, 1943.
„An. Acad. Rom.”	— „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, seria a II-a”.
<i>Aradul</i>	— Gheorghe Ciuhandra, <i>Românii din cîmpia Aradului de acum două veacuri</i> , Arad, 1940, 320 p.
„Arhiva istorică”	— „Arhiva Istorică a României”, București, 1865 ș. u.
„Arh. Olt.”	— „Arhivele Olteniei”, Editată de C. Fortunescu, Craiova, 1922 ș. u.
Arh. St. Buc.	— Arhivele Statului București, fond de manuscrise.
B. A. R.	— Biblioteca Academiei R. S. R., fond de manuscrise.
Bartal	— Antal Bartal, <i>A magyarországi latinuság szótára</i> , Budapest, 1901, 722 p.

- Bianu, *Doc.* — Ioan Bianu, *Documente românești reproduse după originale sau fotografii*, I, Buc., 1907, 208 p.
- Bogdan, *Doc. Ștefan* — Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, I—II, Buc., 1913, XLVI + 518 p.; XXI + 611 p.
- „Bul. Com. Ist.” — „Buletinul Comisiei Istorice a României”. Editat de I. Bogdan și Nicolae Iorga, Vălenii de Munte, 1915 ș. u.
- „Buletin Foaie oficială” — „Buletin Foaie oficială”, Iași, 1881 ș. u.
- Caian, *Focșani* — Dimitrie F. Caian, *Istoricul orașului Focșani*, Focșani, 1906, 280 + 283 + 7 hărți.
- Capidan, *Aromânii* — Theodor Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân. Studiu lingvistic*, Buc., 1932, 375 p.
- Capidan, *Meglenoromânii* — Th. Capidan, *Meglenoromânii, III. Dicționarul meglenoromân*, Buc., f. a.
- Capidan, *Nom. Suf. Arom.* — Theodor Capidan, *Die nominalen Suffixe im Aromunischen*, Leipzig, 1908, 88 p.
- Cat. Braș* — *Catalogul documentelor românești din Arhivele Statului de la Brașov*, I, 1521—1799, Buc., 1955, 600 p.
- Cihac, *D.* — Antoine de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Eléments latins comparés avec les autres langues romanes* Francfort s/M, 1870, 816 p.
- CDDE — I. A. Candrea și Ovid Densusianu, *Dicționar etimologic al limbii române. Elemente latine*, Buc., 1914, 244 p.
- „Creșterea colecțiunilor” — „Creșterea Colecțiunilor”. Editat de Biblioteca Academiei Române, secția manuscrise, București, 1905 ș. u.
- DA — *Dicționarul limbii române*, Buc., 1913—1940.
- Dan, *Rădăuți* — Dimitrie Dan, *Cronica Episcopiei de Rădăuți*, Viena, 1912, 264 p.
- DG — *Marele dicționar geografic al României alcătuit și prelucrat după dicționarele parțiale pe județe de Ioan Lahovari, C. I. Brătianu și Grigore C. Tocilescu*, I—V, Buc., 1898—1902.
- DRH — *Documenta Romaniae historica, A — Moldova* Buc., 1970—1971.
- Diaconu, *Vrancea* — Ion Diaconu, *Ținutul Vrancei, Etnografie — Folklor — Dialectologie*. Buc., 1930. CXI + 288 p.
- DM — *Dicționarul limbii române moderne*, Buc., 1958, 961 p.
- DIR — *Documente privind istoria României*, Buc., 1951—1956.
- Doc. ec. Ț. R.* — *Documente privitoare la economia Țării Românești, 1800—1850*, culese de I. Cojocar, I—II, Editura științifică, București, 1958.
- Frunzescu *D.* — Dimitrie Frunzescu, *Dicționar topografic și statistic al României*, Buc., 1872, LXX + 536 p.
- Furnică *I. C.* — Dumitru Z. Furnică, *Din istoria comerțului la români mai ales băcănii*, Buc., 1909, 559 p.
- Furnică, *Ind.* — D. Z. Furnică, *Industria și dezvoltarea ei în Țările Românești*, Buc., 1926, 267 p.
- Ghibănescu, *SI* — Gh. Ghibănescu, *Surse și izvoade*, I — XXV, Iași 1906—1933.
- Giurescu, *Țîrguri* — Constantin C. Giurescu, *Țîrguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea*, Buc., 1967, 379 p.
- Glosar reg.* — V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional* Buc., 1961, 83 p.
- Graur *Nom. ag.* — A. Graur, *Nom d'agent et adjectif en roumain*, Paris, 1929, 142 p.

- Hristea, *Probl. etim.* — Theodor Hristea, *Probleme de etimologie*, Buc., 1968, 384 p.
- Hurmuzaki „Ion Neculec” — *Documente privitoare la istoria Românilor*, Buc., 1874–1942
- „Ion Neculec”. Buletinul Muzeul municipal din Iași. Ed. de Gh. Ghițănescu, Iași, 1921–1922 ș. u.
- Iordan, *Toponimia românească* — Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Buc., 1963, 581 p.
- Iorga, *Doc. Cal.* — Nicolae Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, I–II, Buc. 1902–1908.
- Iorga, *Ind.* — N. Iorga, *Istoria industriilor la români*, Buc., 1927, 224 p.
- Iorga, *Inscripții* — Nicolae Iorga, *Inscripții din bisericile Românei*, fasc. 1–2, Buc., 1905–1908.
- Iorga, *St. doc.* — N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, I–XXV, București, 1901–1916
- Îndreptarea legii — *Legi vechi românești și izvoarele lor*, I, București, 1912, 440 p.
- Lex. Bud. — *Lexicon românesc-latinesc-unguresc-nemțesc*, Buda, 1825, 771 p.
- Lex. reg. — *Lexic regional*, II, Buc., 1967, 156 p.
- Melchisedec, *Huși* — Episcopul Melchisedec, *Chronica Hușilor*, Buc. 1869, 175 p.
- Mardarie Cozianul — Mardarie Cozianul, *Lexicon slavo-românesc și îtlucuirea numelor din 1644*. Publicate cu studiu, note și indicele cuvintelor de Gr. Crețu, Buc., 1900, 396 p.
- Nom. prof. — *Nomenclatura profesiunilor și întreprinderilor, cuprinzând și Codul profesiunilor*, Buc., 1933, 134 p.
- Olteanu-Șerban, *Meșteșugurile* — Ștefan Olteanu și Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în Evul mediu*, Buc., 1969, 460 p.
- Omagiu Pîrvan — *În memoria lui V. Pîrvan*, Buc., 1934, 326 p.
- Panaiteescu, *Sibiu* — Petre P. Panaiteescu, *Documente slavo-române din Sibiu (1470–1653)*, Buc., 1938, 44 p.
- Papahagi, *DDA* — Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân general și etimologic*, Buc., 1963, 1263 p.
- Pascu, *Suf.* — G. Pascu, *Sufixele românești*, Buc., 1916, 489 p.
- Pașca, *T. Olt.* — Ștefan Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, Buc., 1936, 371 p.
- Pavlescu, *Meșteșug* — Eugen Pavlescu, *Meșteșug și negoț la românii din sudul Transilvaniei*, Buc., 1970, 574 p.
- Potra, *Țiganii* — George Potra, *Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România*, Buc., 1939, 376 p.
- Pușcariu, *Et. Wb.* — Sextil Pușcariu, *Etimologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache I Lateinisches Element*, Heidelberg, 1905, 285 p.
- Quicherat, *DLF* — L. Quicherat et A. Daveluy, *Dictionnaire latin-français*, Paris, 1922, 1585 p.
- REW — W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1924, 1092 p.
- SMIM — *Studii și materiale de istorie medie*, III, București, 1958.
- Scriban, *D.* — August Scriban, *Dicționarul limbii românești Iași*, 1939, 1447 p.
- Suciu, *D. T.* — Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, Buc., 1967, I–483 p., II–446 p.
- Ștefanelli, *Doc.* — T. V. Ștefanelli, *Documente din vechiul ocol al Cîmpului Moldovenesc*, Buc., 1915, 483 p.
- Urechia, *Ist.* — V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, I, Buc., 1891.
- Xenopol, *Ist.* — A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia traiană* I, Buc., 1925.

II. LISTA LOCALITĂȚILOR DIN REȚEAUA AIF*

Județul Suceava

pct. 13	Dorna Candreni	295	Smîrdan, Suharău
14	Coșna, Dorna Candreni	304	Pajura, Darabani
20	Fundu Moldovei	306	Lișmănița, Darabani
31	Moldova Sulița	307	Păltiniș
43	Straja	308	Horodișteca, Păltiniș
54	Frumosu	309	Slobozia, Păltiniș
56	Dragoș, Frumosu	310	Cuzlău, Păltiniș
57	Sadova	315	Cuza Vodă, Viișoara
59	Valea Putnei, Pojorîta	347	Cordăreni
72	Dîrmoxa, Broșteni	348	Grivița, Cordăreni
77	Stulpicani	381	Vlădeni
83	Voroneț, Gura Humorului	383	Mîndrești, Vlădeni
99	Gălănești	390	Curtești
100	Hurjueni, Gălănești	392	Minăstirea Doamnei, Curtești
101	Voitinel, Gălănești	428	Vlăsinești
102	Vicolul de Jos	429	Miron Costin, Vlăsinești
108	Volovăț	430	Sîrbi, Vlăsinești
110	Arbore	446	Lchnești, Ripiceni
136	Bogdănești	454	Dobîrceni
137	Boroaia	458	Pădureni, Dobîrceni
138	Bărăști, Boroaia	459	Bivolari, Dobîrceni
140	Drăgușeni	467	Cucuteni, Durnești
147	Vadu Moldovei	469	Drislea, Trușești
159	Horodniceni	470	Ionășeni, Trușești
161	Rotopănești, Horodniceni	474	Iacobeni, Dîngeni
163	Corlata, Drăgoești	485	Silișteca, Stăuceni
179	Dolheștii Mari, Dolhești	501	Vorona — Teodoru, Vorona
183	Budeni, Dolhasca	529	Stroiești, Lunca
203	Dumbrăveni	543	Hlipiceni
207	Plopeni, Salcea	544	Dragalina, Hlipiceni
208	Văratec, Salcea	545	Victoria, Hlipiceni
222	Costina, Todirești	546	Răușeni
236	Berești, Adîncata	547	Rediu, Răușeni
237	Hănțești, Adîncata	549	Pogorăști, Răușeni
253	Iaslovăț, Bădeuți	550	Călărași
256	Țibeni, Satu Mare	551	Pleșani, Călărași
263	Băncești, Mușenița		
266	Mănăstioara, Siret		
268	Grămești		

Județul Botoșani

271	Mihăileni
277	Dersca
278	Lozna, Dersca
279	Străteni, Dersca
286	Ibănești
287	Dumbrăvița, Ibănești
293	Suharău

Județul Iași

563	Bivolari
564	Soloneț, Bivolari
566	Buruienești, Bivolari
588	Sculeni, Victoria
590	Stîncea, Victoria
613	Țuțora
619	Osoi, Comarna
620	Comarna
624	Măcărești, Prisăcani

* După numărul punctului urmează localitatea (cînd sînt două nume, primul reprezintă satul, al doilea comuna sau orașul, cînd este un singur nume, el reprezintă satul din comuna cu același nume).

- 626 Covasna, Costuleni
 627 Hilița, Costuleni
 628 Cozia, Costuleni
 631 Bohotin, Răducăneni
 657 Birnova
 659 Todirel, Birnova
 689 Plugari
 690 Borosoala, Plugari
 691 Onești, Plugari
 697 Erbiceni
 700 Bîrlești, Erbiceni
 709 Dumești
 710 Hoisești, Dumești
 711 Păușești, Dumești
 712 Banu, Dumești
 713 Lețcani
 747 Schitu Hadimbului,
 Mîroneasa
 763 Runcu, Țibana
 765 Mădirjac
 766 Frumușica, Mădirjac
 772 Osoi, Sinești
 776 Goești, Lungani
 77 Zmeu, Lungani
 781 Bălțați
 783 Valea Oilor, Bălțați
 788 Războieni, Tirgu Frumos
 800 Fedeleșeni, Strunga
 803 Butea
 804 Miclăușeni, Butea
 806 Iugani, Mircești
 807 Răchiteni, Mircești
 820 Stolniceni-Prăjescu
 830 Vascani, Ruginosa
 851 Pircovaci, Hîrlău
 856 Runcu, Sirețel
 858 Berezlogi, Sirețel
 864 Tătăruși
 869 Coțești, Valea Seacă
 880 Blăgești, Pașcani
 888 Moțca
 884 Boureni, Moțca
 885 Cristești
- Județul Neamț*
- 895 Lunca Moldovci,
 Păstrăveni
 896 Păstrăveni
 905 Topolița, Grumăzești
 912 Brusturi, Brusturi-Dră-
 gănești
 919 Agapia
 922 Bălțatești
 923 Ghindăuani, Bălțatești
 942 Bușmei, Fărcașa
 948 Fărcașa
- 954 Poiana, Grințieș
 957 Schit, Ceahlău
 965 Hamzoala, Tașca
 968 Neagra, Tașca
 974 Pingărați
 975 Pingărați-Castel, Pingărați
 979 Bistrița, Vișoara
 1006 Tupilați
 1015 Ștefan cel Mare
 1016 Ghigoești, Ștefan cel Mare
 1027 Dulcești
 1028 Poiana, Dulcești
 1034 Gherăești
 1036 Cordun
 1040 Pildești, Cordun
 1041 Simioncești, Cordun
 1054 Ghideon, Stănița
 1055 Stănița
 1060 Vulpășești, Sagna
 1082 Ion Creangă
 1085 Deleni, Ion Creangă
 1086 Bogzești, Secuieni
 1087 Butnărești, Secuieni
 1091 Trifești
 1098 Bahna
 1100 Izvoare, Bahna
 1101 Țuțcani, Bahna
 1102 Liliac, Bahna
 1107 Itrinești, Mărgineni
 1109 Hoisești, Mărgineni
 1119 Mănoaia, Costișa
 1128 Tazlău
 1135 Poeni, Piatra Șoimului
 1137 Ardeleuța, Tarcău
- Județul Bacău*
- 1165 Plopu, Dărmănești
 1176 Mănăstirea Cașin
 1182 Pralea, Căiuți
 1183 Cornățel, Urechești
 1184 Lunca Dochiei, Urechești
 1185 Slobozia, Urechești
 1186 Urechești
 1192 Bogdana, Ștefan cel Mare
 1193 Rădeana, Ștefan cel Mare
 1221 Berzunți
 1257 Frumoasa, Balcani
 1258 Ludași, Balcani
 1263 Runcu, Buhuși
 1266 Iiești, Racova
 1277 Gîrlenii de Sus, Gîrleni
 1295 Siretu, Letea Veche
 1304 Cleja
 1326 Marvila, Corbasca
 1344 Putredeni, Glăvănești
 1346 Căpoțești, Huruiești

1348 Huruești
 1366 Balotești, Stănișești
 1382 Botești, Ungureni
 1396 Bișghir, Buhoci
 1397 Buhoci
 1399 Dospinești, Buhoci
 1413 Dămieniști
 1414 Drăgești, Dămieniști
 1415 Pădureni, Dămieniști
 1424 Plopana
 1427 Lipova
 1430 Valea Mărului, Lipova

Județul Vaslui

1431 Gîrceni
 1432 Racova, Gîrceni
 1435 Băcești
 1440 Dumeștii Vechi, Dumești
 1443 Sofronești, Todirești
 1444 Drăgești, Todirești
 1446 Căzânești, Negrești
 1447 Glodeni, Negrești
 1450 Vulturești
 1452 Voinești, Vulturești
 1464 Toporăști, Pungești
 1475 Costești, Ivănești
 1476 Hirșoveni, Ivănești
 1477 Ursoaia, Ivănești
 1494 Corodești, Gherghești
 1500 Coroiști, Bogdănița
 1510 Gilțești, Puiești
 1511 Bărtăluș-Răzești, Puiești
 1523 Ciocani, Perieni
 1533 Ivești
 1539 Coroiu, Tutova
 1555 Zorleni
 1556 Popeni, Zorleni
 1558 Șuletea
 1559 Jigălia, Șuletea
 1603 Tanacu
 1604 Muntenii de Sus, Tanacu

1605 Benești, Tanacu
 1607 Chetrești, Bălteni
 1608 Birzești, Ștefan cel Mare
 1623 Dănești
 1625 Rășcani, Dănești
 1654 Epureni, Duda-Epureni
 1712 Schineni, Murgeni
 1714 Igești, Blăgești

Județul Galați

1729 Certești
 1730 Cîrlomănești, Certești
 1731 Cotoroia, Certești
 1735 Smulți
 1741 Băneasa
 1743 Oancea
 1749 Corni
 1750 Măcieșeni, Corni
 1773 Șendreni
 1785 Piscu
 1793 Izvoarele, Slobozia
 Conachi
 1807 Podoleni, Barcea
 1833 Brăhășești
 1840 Gîrbovăț, Ghidigeni

Județul Vrancea

1859 Adjuda Vechi, Adjud
 1864 Bostănești, Păunești
 1880 Dumbrava, Panciu
 1882 Călimănești, Mărășești
 1883 Modruzeni, Mărășești
 1889 Bolotești
 1901 Suraia
 1902 Bîliești, Suraia
 1939 Gogoiu, Răcoasa
 1950 Birsești
 1958 Podu Șchiopului,
 Nistorești
 1693 Nereju

III. ALTE PRESCURTĂRI

În afara prescurtărilor curente (etc., ș. u., p., id., ibid.) am mai folosit prescurtările :
 h. = harta, î. = întrebarea, pct. = punctul cartografic, V = vechi, R = recent, B = zic
 bătrînii.

NOMS D'AGENT ET D'OCCUPATION DANS LA TERMINOLOGIE DE LA FERRONNERIE

RÉSUMÉ

L'auteur se propose de poursuivre l'origine et l'évolution des termes qui dénomment
 l'agent dans l'occupation du travail du fer. A cet effet, dans la première partie du travail,

sur la base de l'attestation de ces termes considérés comme noms, toponymes et anthroponymes, on esquisse un tableau des termes, avec leur ancienneté et leur fréquence, en principe à partir du XVII-e siècle, mais également aux siècles précédents et ultérieurs. La deuxième partie concerne la répartition territoriale et la concurrence de ces termes dans le domaine dacoroumain, spécialement en Moldavie et en Bucovine.

Le long de l'article on aborde aussi certains problèmes particuliers, relatifs par exemple à l'ancienneté et à l'origine des termes *fierar*, *căuaci*, *covaci* („forgeron“) que l'auteur tente de résoudre d'une manière nouvelle, différente par rapport au point de vue consacré. On avance ainsi quelques hypothèses d'après lesquelles *fierar* ne serait pas un héritage du latin *ferrarius*, mais plutôt un mot formé sur la territoire de la langue roumaine, de *fier*, suffixé avec *-ar*, et *căuaci* et *covaci* ne seraient pas de simples variantes dialectales, mais des termes différents, d'âges différents et d'étymologies différentes.

Quant à la répartition et à la concurrence de ces termes dans les parlers dacoroumains et surtout en Moldavie et en Bucovine, on constate l'existence de certaines aires conservatoires et d'autres aires novatrices, le caractère archaïque du nom d'atelier par rapport au nom d'agent et la forte tendance vers l'uniformisation des aires lexicales par l'imposition du terme *fierar*, grâce à l'influence de la langue littéraire.

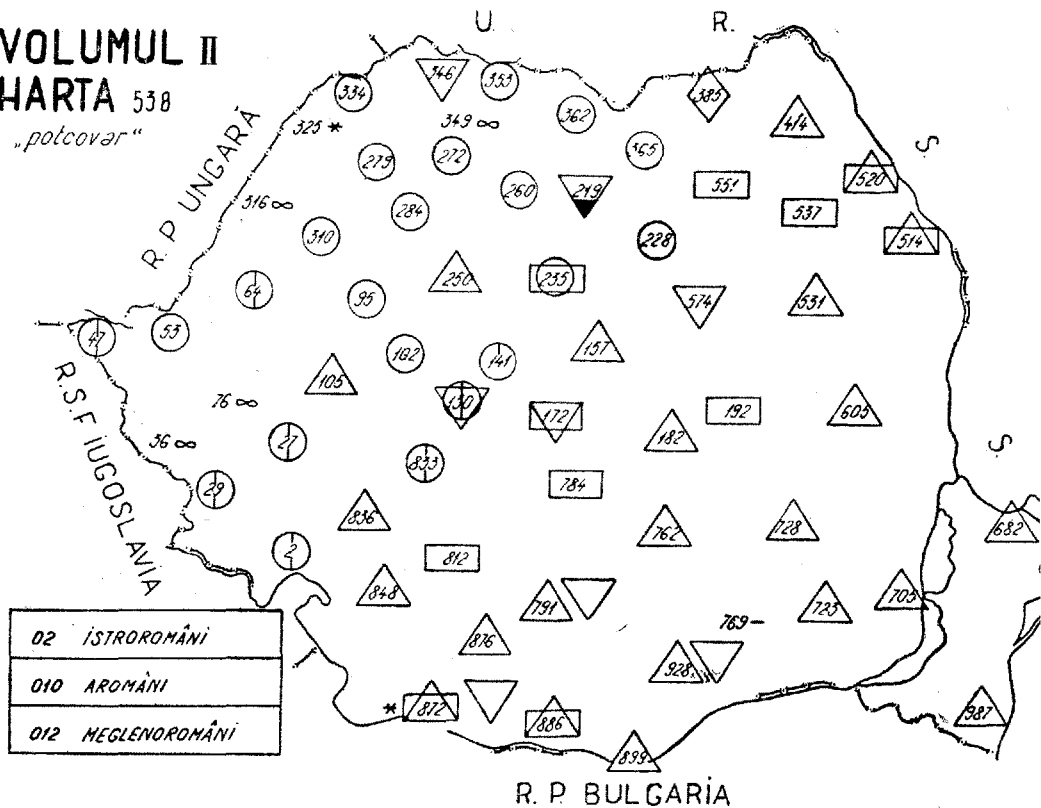
ALRII (serie nouă)

- I** Întrebare indirectă
- III** Pe hartă între paranteze e dat termenul pentru „fierar” în punctele în care a fost înregistrat

IV Noi îl dăm în notele de mai jos, nu în transcriere fonetică

102. cǎuaci “
141. covaci “
228. cǎuaci “
250. cǎuaci “
325. cǎuaci “
365. [R] covaci, [B] cǎuaci “
414. covaili “
514. fierar “
531. fierar “
537. fierar “
605. fierar “
682. fierar “
128. potcovar sau fierar “
836. fierar, maistor fierar “
848. fierar, țigan, țigan de fier “
899. fierar “
928. fierar “
987. fierar “

VOLUMUL II
 HARTA 538
 „potcovar“

R. P. BULGARIA

Harta 2